

Урош В. Шуваковић¹
Универзитет у Београду, Учитељски факултет,
Катедра за филозофију и друштвене науке
Београд (Србија)

316.361.15
316.362.34
342.726-055.34
347.611:316.361.15(497.11)
Оригинални научни рад
Примљен 23/09/2021
Прихваћен 28/09/2021
doi: [10.5937/socpreg55-34108](https://doi.org/10.5937/socpreg55-34108)

ПРИЛОГ РАСПРАВИ О ДРУШТВЕНОМ ПРИЗНАВАЊУ БРАКОЛИКИХ И ПОРОДИЦОЛИКИХ ДРУШТВЕНИХ ПОЈАВА²

Сажетак: У раду се разматра однос брака и породице с једне стране, и браколиких и породицоликих хомосексуалних заједница какве су тзв. хомосексуални брак и истополна заједница. Уз краћи теоријски увод и компаративни преглед како је ово питање уређено у другим земљама, анализирају се поједина решења из Предлога Нацрта Закона о истополним заједницама Србије (2021). Указује се да није могуће вршити изједначавање брака и породице са истополном заједницом, зато што се садржај ових појмова супстанцијално разликује. Друштво је заинтересовано да штити брак и породицу и води посебну бригу о њима, зато што они врше изузетно значајне друштвене функције, при чему би без неких од њих и сам опстанак друштва био доведен у питање (функција репродукције). С друге стране, хомосексуални бракови и/или истополне заједнице не врше никакву друштвену функцију, већ се формирају искључиво ради релативно трајнијег задовољења сексуалних потреба истополних партнера. Пошто друштво и држава не штите брак само због тога што се у оквиру њега регулише сексуалност, већ зато што се њиме легитимишу сексуални односи у циљу добијања потомства, то и у случају хомосексуалних браколиких заједница треба поступити на идентичан начин: правно регулисати искључиво она права и обавезе партнера која проистичу из релативно трајнијег хомосексуалног партнерства. Осим тога, имајући у виду начело да је право сваког човека ограничено правима других људи, није допустиво да се заштита права истополних партнера на основу трајнијег одржавања хомосексуалних односа претпостави заштити дечјих права. Деци су потребни и отац и мајка (идеалан услов), те породица у којој ће се она социјализовати. У складу са тим хомосексуалним браколиким заједницама не може се допустити адопција нити биомедицински асистирана оплодња.

¹ uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs

² Рад је резултат научно-истраживачке делатности Учитељског факултета Универзитета у Београду, коју подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Кључне речи: брак, породица, хомосексуални брак, истополна заједница (истополно грађанско партнерство), ЛГБТ покрет, ЛГБТ идеологија, социолошко разумевање појмова, правни положај, социјални инжењеринг.

Уводне напомене

У раду се анализирају појмови брака и породице. На основу те анализе врши се њихова компарација са различитим браколиким и породицоликим друштвеним појавама, које се настоје у јавном и квазинаучном дискурсу појмовно изједначити са браком и породицом. Полази се од хипотезе да је научно-методолошки неприхватљиво да се за садржајно битно различите појмове користе идентични или веома слични термини из чега се потом, од оних који тако поступају, изводе далекосежне друштвене импликације. Исто тако, сагласни смо са Марковићевим закључком да је описивање неког симбола речима обичног језика најсигурнији начин задовољења захтева комуникабилности, будући да се „успоставља неопходна веза с објективним искуством, која омогућује да га други људи разумеју” (М. Marković, 1994, стр. 283), што је опет последица чињенице да су значења речи говорног језика формирана током дугих периода историјских токова и мноштва генерација које су те (ту) речи користиле да би означиле одређени појам.

У свом *Српском рјечнику* Вук је за појам породице користио термин *вимилија* у значењу „кољено, лоза” (Karadžić, 1818/1987, стр. 59). Та је реч искварено пренета из латинског *familia*, и јасно означава постојање заједничког порекла, везе исти врсте, сродства. У Матичином речнику значење појмова породица – фамилија – обитељ, практично је синонимно. Тако се породица одређује као „заједница коју чине родитељи, њихова деца и блиски сродници који с њима живе, обитељ” (Matica srpska, Matica hrvatska, 1971, стр. 729), фамилија се као именица латинског порекла одређује као „породица, обитељ” (Matica srpska, Matica hrvatska, 1976, стр. 655), док се обитељ одређује као „заједница коју чине родитељи с децом (и другим сродницима с којима живе у истом домаћинству), породица” (Matica srpska, Matica hrvatska, 1969, стр. 856). Дакле, нема никакве двојбе да је у свим термилошким варијантама породица *заједница*³ родитеља и деце, евентуално проширена ближим или даљим рођацима⁴. Несумњиво је, међутим, да је *суйсџраи родитељски њар* и њихова деца (нагл. У.Ш.), оно што је Диркем назвао „конјугалном породицом” која се формира око брачне дијаде. За тај налаз му и наши најуглајнији аутори одају признање да је имао „антиципацијски карактер” (Milić, 2007, стр. 24), с обзиром на тенденцију „контракције” породичних веза која је на велика врата постала пракса готово век касније. Иако сматра да је тешко дати неку прецизну дефиницију породице, због промена које је она доживљавала кроз историју, Анђелка Милић указује на њена два конститутивна елемента који континуирано постоје: а) заједнички живот и рад групе људи под истим кровом,

³ Ми прихватимо да је исправно рећи да се ради о *заједници* (Golubović, 1981) будући да се ради о најближим односима у којима су емоције важан фактор, а свакако да се може говорити и о групи и, наравно, с гледишта права, о институцији.

⁴ По различитим линијама сродства.

б) сродничка повезаност⁵ између њих (Milić, 2007a, str. 414). Савремени аутори, имајући у виду пре свега породицу у данашњем времену, одређују је као друштвену групу „коју обележавају истовремене и испреплетане биолошко репродуктивне, емотивне, интимнопартнерске, родитељске, социјалне и финансијске везе” (Jugović, 2020, str. 189). Овде је потребно уочити просту чињеницу да породицу сачињавају бар⁶ родитељски пар и њихова деца, те да је „хетеросексуалност у сваком друштву основа брака и породице” (Giddens, 2007, str. 136; исто и D. Ž. Marković, 2001, str. 386)), односно да она представља „конститутивни елемент” брака (Mladenović, 1995, str. 39). Томе никако не противурече различити типови брака и породице из прошлости:

1. све врсте групног брака, уз изузетак потпуног промискуитета на најнижем ступњу дивљаштва. Наиме, једна од круцијалних разлика између човека и животиње је социјализација сексуалности (значи: сексуалног инстинкта), што се регулише друштвеним (укључујући и правне, с настанком државе) нормама. Социјализација сексуалности је била први корак у регулисању репродукције, где важну улогу игра институција брака, јер је чак и на нивоу постојања брака са више од две особе „примаран однос између њојединачној мушкарца и жене, а тек потом између свих њих зајамно” (Milić, 2007, str. 117, нагл. УШ.);

2. постојање ванбрачних породица, прељуба и проституције што посебно долази до изражаја на ступњу моногамије(в. Engels, 1979). Енгелс моногамију управо и објашњава настанком друштвене потребе да се зна отац детета, пре свега у сврху наслеђивања, указујући (и критикујући) да су друштвене праксе које су „допуњавале” моногамију, пре свега биле толерисане мушкарцима, али и строго кажњаване за жене. Од хришћанства на даље брак и породица добијају ауру „свете тајне”, коју штите црква, потом и држава. Каснији развој изједначава ванбрачну породицу у правима са брачном, у различитом степену у различитим држава либерализује прељубу, развод⁷ и побачај;⁸

⁵ Када говоримо о сродништву, не може се доводити у питање да је његов главни облик крвно сродништво. Законско сродништво у раним временима људске историје, наравно, није ни постојало.

⁶ Имамо у виду могућност „проширене породице” са другим рођацима.

⁷ Гиденс чини логичку грешку *non sequitur* када за пример узима своју баба-тетку, чији је брак трајао дуже од шест деценија и која му је признала да је „читаво то време с њим [својим мужем, прим. УШ.] била дубоко несрећна. У њено време излаз није постојао” (Giddens, 2005, str. 90). Најпре, не значи нужно да ће сваки, па чак ни већина бракова, бити несрећни или недовољно срећни у свом брачном животу. Потом, развој ове институције је у значајном делу света довео до могућности њеног развргнућа (развода), чиме је та идеја *демократије емоција* или управљања емоцијама добила на легитимацији и оставила могућност излаза из више нежељене заједнице. Коначно, и аутор овог текста може да сведочи о брачној пракси, пошто је имао бабу и деду који су живели у браку дуже од пола века. Када им се приближио јубилеј („златна свадба”), тражили су од своје деце да обавештење о томе и честитку објаве у најстаријим српским (и балканским) новинама „Политици”. Они су, дакле, били срећни у браку, чак поносни на њега и желели су да то сви знају.

⁸ У Пољској је у јануару 2021. ступио на снагу изразито конзервативан закон о забрани абортуса, изузев у случају када је живот жене у опасности и када је трудноћа последица силовања. <https://www.slobodnaevropa.org/a/31073642.html>. И у америчкој савезној држави Тексас ступио

3. постојање друштва која су, у различитим облицима, „*иолерисала, или ойво-рено одобравала*” мушку хомосексуалност (Giddens, 2005, стр. 81, нагл.У.Ш.). Међутим, како и сам Гиденс указује, то је била у појединим друштвима некаква врста „сексуалне подуке”, док се „очекивало да се с таквим активностима престане када се младићи заруче или венчају” (Giddens, 2005, стр. 81). Према томе, чак ни друштва која Гиденс узима као пример на основу антрополошких истраживања, нису подстицала хомосексуалност, већ напротив хетеросексуалност.

Треба још указати на корелативни однос брака и породице: породица се заснива склапањем брака⁹ и када се каже да су мушкарац и жена у браку, то значи да су они засновали породицу. Гиденс дефинише брак као „друштвено признату и дозвољену везу између двоје одраслих особа супротног пола” (Giddens, 2005, стр. 187). Овој дефиницији би ипак требало додати и одредбу: друштвена легитимација се не даје безразложно, већ се ради о таквој врсти дозволе „коју друштвена заједница даје партнерима да могу да приступе сексуалном чину у циљу рађања потомства” (Milić, 2007, стр. 117).

Брак и породица су историјске категорије

Тврдњу из поднасловa је аргументовао још Енгелс у *Пореклу породице, приватне својине и државе*, а на основу Морганових истраживања. Та историчност наравно значи да се облици брака и породице мењају кроз време, да задовољавају потребе одређене епохе, али не значи да је идеја о хетеросексуалној заједници која има на неки начин стечен легитимитет (обичајно, од цркве, државе) и која се стара о сопственој репродукцији, тј. потомству напуштена. Различите форме које су се историјски мењале само су потврђивале овај супстрат. Пошто се ради о историјским категоријама, то је јасно да се њихов садржај мењао током њиховог веома дугог трајања¹⁰. Међутим, као што ни за државу нико данас не може основано да закључи да је „окоштала институција”¹¹, такав Гиденсов закључак је нетачан и у случају брака и породице

је на снагу септембра 2021. конзервативни закон којим се забрањује вршење побачаја после 6 недеље трудноће, при чему је као критеријум послужила могућност да се помоћу медицинских апарата чују откуцаји срца фетуса. В. <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-58423745> Ово је довело до тога да је у дану пре ступања на снагу овог закона у једној тексашкој клиници осамдесетогодишњи доктор током 17 сати непрекидног рада извршио чак 67 абортуса. В. https://www.b92.net/zivot/vesti.php?yyyy=2021&mm=09&dd=08&nav_id=1919002

⁹ У савремености, наравно, постоје и ванбрачне породице, за чије је препознавање најважније да је у питању „трајнија заједница живота жене и мушкараца” (Article 4, Paragraph 1, the Family Law RS), уз непостојање неке друге сметње њиховој егзистенцији (нпр. постојање брачне породице неког од ванбрачних партнера, пошто се ту онда не ради о ванбрачној породици, већ о прељуби).

¹⁰ Као што је то случај нпр. са државом која је током свог трајања узимала на себе вршење различитих функција, имала различите облике, форме итд.

¹¹ Премда је у неким тренуцима процеса „турбоглобализације” деловало да је у току процес превазилажења држава, њихова „десуверенизација” и настанак над-државних творевина које би временом преузеле функције држава, светске кризе које су настале у првој деценији XXI века, укључујући и текућу COVID-19 пандемију, обновиле су значај и улогу суверених

(Giddens, 2005, str. 83): није остао само термин, док се садржај променио!¹² Напротив, тачно је супротно: брак и породица се епохално прилагођавају новим друштвеним околностима, не губећи свој основни супстрат¹³.

Ово сазнање је веома важно као аргументација за наш став да различити браколики и породицолики облици, који почивају на идеји раздвајања сексуалности од репродукције при чему су у стању да задовоље искључиво сексуалност, нису ни брак ни породица, већ нека нова појава *sui generis* (Šuvaković, 2013, str. 169; уп. Čović, 2015), коју би као такву требало посебно истраживати. Раздвајање сексуалности од репродукције и брака (Segalen, 2009, str. 173-174) је, према Гиденсовом закључку, довело до тога да „сексуалност која нема садржај по дефиницији није подређена хетеросексуалности” (Giddens, 2005, str. 82), из чега се последично јављају покушаји да се брак и породица замене паром и партнерством¹⁴ (Giddens, 2005, str. 84). Указује се како је породица друштвени феномен који је „најчешће изложен инструментализацији”, уз прихватање става да се ради о „највише идеологизованом појму у социологији” (Tomanić, 2019, str. 302)¹⁵. Не налазимо аргументацију у прилог тези да раздвајање сексуалности од репродукције значи нужно афирмацију хомосексуалности, као „нове” сексуалне праксе; раздвајање просто значи задовољење сексуалног инстинкта (и) изван брака, при чему тај процес не треба апсолутизовати. Задовољење инстинкта сексуалности се може вршити на различите начине, укључујући и хомосексуални, али не искључујући и неке друге облике који до данас нису друштвено прихваћени, при чему не значи да у пракси не постоје. „Педофилија и дечја порнографија су вероватно једини изливи сексуалног нагона који се и даље, скоро једногласно, сматрају перверзним” (Bauman, 2009, str. 73). Да ли је онда исправно поставити питање – до када ће ти табуи важити? Јер, табу почива на вредности, а ако је сексуалност врхунска вредност, онда извесно у неком временском раздобљу падају и последње забране у име потребе да се задовољи сексуалност¹⁶.

држава у њиховом решавању (в. нпр. Marković Savić, 2020), пошто су се над-државне творевине (попут ЕУ) показале недораслим чак у улози ентитета који решавају проблеме (problem-solving entity, Sjursen, 2012, p. 507)

¹² У Србији вршена истраживања указују како нема „битнијих генерацијских помака у брачним обрасцима, понашању и вредностима” (Bobić, 2010, str. 143). „Србија је специфична по високој универзалности брака, релативно ретким разводима, значајном учешћу проширених породица, изузетно ретким кохабитацијама, дакле, по веома спорим променама понашања у овом домену” (Petrović, 2011, str. 73)

¹³ При чему наглашавамо да евро-амерички брак и породица нису нити су икада били планетарно прихваћени као *једини* могући тип.

¹⁴ Они се, међутим „лако раскидају, зато што њихову суштину чини лабава основа (афективна повезаност партнера)” (Milivojević, 2014, str. 244)

¹⁵ Извесно је да су многи појмови идеологизовани, па се поставља питање како се мери који је „највише”. Вероватно да то који је „највише” идеологизован зависи и од времена у коме се посматра тај појам. Ми бисмо, на пример, пре били склони да закључимо да је појам *рода* као резултата културног утицаја потпуно идеологизован, пошто је према таквом схватању резултат искључиво социјалног инжењеринга, док породица има и свој биолошки супстрат.

¹⁶ Према истраживањима, медијана узраста ступања у први сексуални однос код младих у Србији је 16 година (Batut, 2009, str. 18), док се код Ромкиња године ступања у прве сексуалне односе углавном поклапају са годинама ступања у брак. „У узрасту од 15 година 12,4%

Осим тога, ако се природа брака супстанцијално променила и свела на „упаривање” и „распаривање” (Giddens, 2005, стр. 84), оправдано је поставити питање зашто „упаривање” а не „угрупњавање”? Ако је регресија по питању социјалног регулисања сексуалности толика, онда ни овакве сексуалне праксе нису незамисливе¹⁷. Шта одређује да буде пар, а не група? Хришћанство. Дакле, поново смо на терену епохом одређених вредности, што нема много везе са „демократијом емоција”, којом Гиденс „образлаже” друштвено легитимисање хомосексуалности, што је за њега како сам каже „подједнако важно за политичку демократију колико и унапређење услова у којима живимо” (Giddens, 2005, стр. 87, 88; уп. Prokić, 2014, стр. 497-498). Да изоштримо закључак до краја: за политичку демократију су искорењење глади и право на здраву животну средину једнако важни као и упражњавање хомосексуалности?! Отуда и настанак читаве идеологије америчке више и средње класе која афирмише хомосексуализам (в. Antoniћ, 2014), повезујући сексуалну оријентацију ЛГБТ особа са њиховим људским правима заснованим на тој врсти сексуалне праксе. Њихову промоцију је Хилари Клинтон у време док је била државни секретар САД, у говору у седишту ОУН у Женеви 6. децембра 2011, уврстила у приоритете америчке спољне политике и најавила инструкцију амбасадама ове земље широм света како да врше надзор над њиховом заштитом (Н. Р. Clinton, 2011), заправо како да лобирају у правцу њихове афирмације¹⁸. Та чињеница говори о просистемском карактеру ЛГБТ покрета, будући да се озбиљни друштвени конфликти (класни, расни) измештају на терен сексуално-идентитетских, као што и идеја о „демократији емоција” и „окошталости” брака и породице представља само до краја изведен неолиберални захват у правцу атомизације личности која ван породице остаје потпуно сама, недовољно заштићена и ускраћена за задовољење различитих потреба које је у оквирима породице регулисала.

Тзв. „истополне заједнице” нису нити могу да буду исто што и породица и брак

Ставови америчке неолибералне елите и владиних званичника, убрзали су процес правног нормирања тзв. „истополних заједница”. Данска је била прва земља на свету која је 1989. законски озваничила регистрацију истополних парова као „домаћих партнера” (*domestic partners*), док је Холандија 2000. била прва која је,

Ромкиња су у браку, а до 18 година у браку је 45,9%” (Ombudsman, 2017, 52). У оба случаја, ради се о децем узрасту, будући да је дете „свако људско биће које није навршило осамнаест година живота” (UN Human Rights, 1989, Article 1). Према томе, можемо се сагласити да је педофилија предмет кривичног прогона и јавне осуде, да се сматра перверзијом, али је чињеница да се животна доб за прве сексуалне односе спушта на дечји узраст и да се то друштвено не осуђује уколико није по среди насилнички чин.

¹⁷ Напротив, замисливе су и примењују се као „свингерај”, само још немају своје „параше”.

¹⁸ Историјски гледано, од 1977. на југословенским просторима хомосексуалност је декриминализована у Хрватској, Словенији, Црној Гори и Војводини (пошто су после усвајања Устава СФРЈ из 1974. све републике и покрајине имале своје кривичне законе), а од 1994. у остатку Србије. Драматург Јован Ђирилов је на 13. Конгресу Савеза комуниста Југославије 1986. јавно затражио да се ова сексуална пракса декриминализује на читавом југословенском простору.

променивши законску дефиницију брака, омогућила склапање истополних бракова (Same-Sex Marriage Around the World, 2019). Закључно са 2020. годином, 29 држава је законски признало хомосексуални брак¹⁹.

„Истополне заједнице” су заправо еуфемизам за истополни брак. Називају се грађанским заједницама (*civil union*), регистрованим партнерствима (*registered partnership*) или заједничким или партнерским домаћинствима (*domestic partnership*). Број држава који их је признао је већи од броја држава које су признале хомосексуални брак, али је у највећем броју земаља које су признале хомосексуални брак томе претходило законско признавање хомосексуалних браколиких заједница. Разлика између оваквих заједница и хомосексуалног брака може да буде само термилошка (нпр. у случају Андоре) до супстанцијалног када овакве заједнице не могу да усвајају децу (нпр. Чешка, Португал, Швајцарска²⁰). Неке од ових држава су на овај начин решавале генерално питање ванбрачних заједница. Тако су у Португалу признате ванбрачне заједнице (*União de facto*), које могу да буду и хетеросексуалне и хомосексуалне, али ове друге не могу да усвајају децу. У Италији је закон о грађанској заједници (*unioni civili*) усвојен 2016. године тзв. „’Чирини закон’ о истополној заједници односно суживоту два геј мушкарца или две жене лезбејке, и који признаје права која се у највећој мери могу изједначити са онима која се стичу у брачној заједници, али не и право на родитељство нити порекло (као ни усвајање детета овог другог [партнера] или усвајања)” (Naldini, Solera, 2020, str. 15). Француска је, пак, признала хомосексуални брак, али је омогућила још два облика браколиких заједница: а) *Пакт грађанске солидарности* (*Pacte civil de solidarité, PACS*) који по правима партнера личи на брак, али не даје могућност успостављања односа са децом нити стварања родбинских веза. Ради се о врсти грађанског уговора између партнера који могу да буду хетеросексуалци или хомосексуалци и који производи ефекте на социјална права и права на приходе, имовину, партнерско становање, пореска питања... Међутим у овим случајевима породична пензија не постоји, на основу PACS није могуће добити

¹⁹ Аргентина (2010), Аустралија (2017), Аустрија (2019), Белгија (2003), Бразил (2013), Гренланд (2015), Данска (2012, укључујући и Фарска острва 2017), Еквадор (2019), Енглеска и Велс (2013), Исланд (2010), Ирска (2015), Јужноафричка Република (2006), Канада (2005), Колумбија (2016), Костарика (2020), Луксембург (2014), Малта (2017), Мексико (2015, одлуком Врховног суда), Немачка (2017), Нови Зеланд (2013), Норвешка (2008), САД (2015), Северна Ирска (2019), Португал (2010), Тајван (2019), Уругвај (2013), Финска (2015), Француска (2013), Холандија (2000), Шведска (2009), Шкотска (2014), Шпанија (2005). Према томе, оваква врста брака призната је у 11 држава-чланица ЕУ (западна Европа, Бенелукс и Скандинавија), САД; Уједињеном Краљевству, Канади и земљама на које су они могли да изврше утицај – укупно у 28 међународно признатих држава (нпр. Тајван је саставни део НР Кине, а Енглеска, Велс, Шкотска и Северна Ирска су у саставу УК) (Same-Sex Marriage Around the World, 2019). Може се уочити да је чак 19 држава и Тајван то учинило после залагања државног секретара САД Хилари Родам Клинтон у правцу њихове легализације.

²⁰ Ипак, Швајцарци су на референдуму септембра 2021. променили свој став под паролем „исти брак за све” и одобрили закон којим се дозвољава и адопција деце и вештачка оплодња лезбејских парова. В.
https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2021&mm=09&dd=26&nav_category=78&nav_id=1928261&version=amp

боравишну дозволу за Француску, он ствара режим одвојене имовине партнера, наслеђивање може да буде тестаментарно, предвиђа и нека друга решења за међусобну заштиту која је могуће регулисати изменом садржине конкретног PACS од стране пара (Service-Public, 2021); б) *de facto* кохабитација (*de facto cohabitation*) представља облик хетеросексуалног или хомосексуалног партнерства којим се признаје постојање њихове *заједнице животића*, о чему надлежна градска служба може издати потврду или они сами могу дати свечану изјаву о томе (Notaires de France, 2021).

Када се ради о бившим југословенским републикама, Словенија (2005; Partnership Law, 2016) и Црна Гора (Same-Sex Life Partnership Act of RM, 2020) су донеле законе о истополним заједницама који регулишу њихова имовинска и друга грађанска права, али се различито односе по питању адопције. Хрватска је 2014. новелирала свој закон о истополним заједницама из 2003. и дозволила „партнерску скрб”, изједначивши тако у свим сегментима брак са хомосексуалном браколиком заједницом (Same-Sex Life Partnership Act of RC, 2014; в. Petrašević, Duić, Vujan, 2017), да би касније судском пресудом Управног суда у Загребу из 2021. била и експлицитно дозвољена адопција деце на основу „недискриминације”. Словенија је овим законом забранила адопцију и прогласила партнере у партнерској унији (*partnerska zveza*) неподобним за биомедицински потпомогнуту оплодњу, без обзира да ли се ради о регистрованој или нерегистрованој партнерској унији (Article 2, Paragraph 3; Article 3, Paragraph 4, Partnership Law of the Republic of Slovenia, 2016). Црногорски закон се о овом питању не изјашњава, премда предвиђа, као што је то чинио и Предлог Нацрта Закона о истополним заједницама у Србији (2021), да „свакодневне одлуке у вези са дјететом може доносити и партнер који није родитељ дјетета уз пристанак партнера који је родитељ дјетета”, чиме се признају одређени елементи родитељског права и без формалног усвојења (Article 53 Same-Sex Life Partnership Act of RM, 2020). Северна Македонија, Босна и Херцеговина и Србија нису (још) усвојиле овакве прописе, премда је у Србији у том смислу начињен озбиљан покушај. Генерално, постоји значајно противљење хришћанске цркве (и православне и римокатоличке) признавању хомосексуалних „бракова” и/или „истополних заједница”, па је у државама у којима је утицај цркве значајан, изједначавање ишло теже, при чему су негде власти препуштале судовима да омогуће одређена права како би избегле сукобљавање са црквом, али и јавним мњењем, као што је то случај са усвајањем деце у Хрватској, док је закон који је то право предвидео у Словенији био одбачен на референдуму.

У Србији је током 2021. године начињен покушај усвајања Закона о истополним заједницама²¹, сличног оном који је усвојен у другим бившим југословенским репу-

²¹ Интересантно је да се овај Нацрт појавио у тренутку када на политичкој сцени не постоји утицајна политичка партија која има као програмско опредељење залагање за овакву врсту браколиких заједница. „Изузев СПС чији став није експлицитан, али помиње афирмисање права ЛГБТ популације, из чега последично следе и права у домену породичне политике, остале странке подразумевајуће посматрају породицу као заједницу мушкарца и жене и њихове деце” (Šuvaković, 2020, str. 55). Упоредимо ли овај став из Програмске декларације СПС „Визија Србије 2020” (2014) са упозорењем које је проф. др Радош Смиљковић 1991. изнео на Савету за теоријски рад Главног одбора тада владајуће Социјалистичке партије Србије када је указао на идеолошку подлогу и деловање ЛГБТ покрета и на значајан лобистички

бликама. Сачињен је Предлог Нацрта (Proposal Draft, 2021) који је упућен на јавну расправу, али је она дала изузетно негативне ефекте, тако да се од његовог усвајања одустало, а председник Републике је дао изјаву и да га не би потписао када би био усвојен, пошто се коси са чл. 62 Устава Републике Србије који брак препознаје као заједницу мушкарца и жене (Vučić, 2021; в. Constitution of the Republic of Serbia, 2006). Тиме је на неко време ово питање скинуто са дневног реда.

Шта је спорно у вези са вољом да се донесе овакав закон и његовим садржајем? Најпре, воља је најмање спорна. Не може се оспоравати да у друштвима постоји одређен број људи који одржавају трајније хомосексуалне везе и имају потребу да на основу тога остварују одређена права. Постојање хомосексуалности свакако није добро са аспекта колективног друштвеног интереса, али се не може негирати њено постојање. Оно се, међутим, не мора ни афирмисати. Дакле, права која се изводе из трајности одржавања хомосексуалних односа са истим партнером – прихватљиво; угрожавање туђих права (већине становника) – неприхватљиво. Свакако, заговорници решења предвиђених Предлогом Нацрта Закона ће оспоравати да се њиме угрожавају нечија права. То, међутим, не одговара истини.

Разликујући и легализујући „регистровану“ од „нерегистроване“ истополне заједнице – по аналогији на брачну и ванбрачну заједницу – Предлог Нацрта Закона их дефинише као „заједницу породичног живота два лица истог пола“ (Article 2, Proposal Draft, 2021). Већ се овде сусрећемо са проблемом: породица се заснива браком (или ванбрачно), али су и брак и ванбрачна заједница и по нормативној дефиницији из Устава Србије (Article 62, Paragraph 2, Constitution of the Republic of Serbia, 2006) и Породичног закона Србије (Article 3 и 4. Family Law of the Republic of Serbia),

утицај који он има у политичкој и другим сферама друштва, уочавамо значајну промену у теоријско-програмској опредељености СПС. Таква врста промене карактеристична је и за програме других социјалистичких и социјалдемократских партија, пре свега у Европи, посебно оних „трећепуташих“, само је немогуће не поставити питање да ли је то једино суштинско разликовање од програмских начела деснице. Гиденс тврди да су „хомосексуалци способни одгајати децу као и хетеросексуалци“ (Giddens, 1999, str. 92). Друге утицајне политичке партије, нпр. СНС и СПАС Александра Шапића, који се у међувремену ујединио са СНС, као и ЈС Драгана Марковића Палме, коалиционог партнера СПС, немају двојбу у вези са тим да је породица заједница мушкарца и жене и њихове деце. Можда објашњење за овакав Предлог Нацрта Закона треба тражити у томе да је предлагач министарка Гордана Чомић, бивша чланица ДС, чија кандидациона листа није успела на пређе цензус од 3% и обезбеди заступљеност у парламенту, али је и поред тога изабрана за министарку за људска и мањинска права и друштвени дијалог. Она ваљда сматра да је, пошто нема никакав изборни легитимитет, политички програм Владе не обавезује. Треба такође подсетити да је у прошлом сазиву парламента, народни посланик Чедомир Јовановић марта 2019. поднео Предлог закона о регистрованим истополним заједницама. Ни његова посланичка листа није успела да на последњим парламентарним изборима уђе у парламент. Залагање политичара без икаквог демократског легитимитета за усвајање оваквог прописа за нас је сигнал да су стварни иницијатори његовог доношења утицајни инострани центри моћи који намећу своју вољу и интересе тамо где им је то могуће. Они шире неолибералну идеологију која се налази у основи овакве иницијативе, у овом случају преко ЛГБТ покрета и његових лобиста. Зато и не чуди велика сличност у текстовима законских решења у Хрватској и Црној Гори и у изнетом на јавну расправу Предлогу Нацрта у Србији.

и у традиционално социолошком схватању овог појма – хетеросексуални. Осим брачних партнера, породицу сачињавају и деца. Предлог Нацрта Закона инсистира да се склапањем истополне заједнице конституише породични живот, породица, и то варирајући падеже и придевске облике понавља кроз законски текст чак 14 пута! Уколико узмемо у обзир и приложено Образложење Предлога Нацрта Закона, чак 46 пута. Идејом да склапањем истополне заједнице бива заснован „породични живот”, заправо се другим речима каже да се склапа – брак. Само се због противљења јавности, уставних и законских норми, става традиционалних верских заједница у Србији, користи еуфемизам – „истополна заједница”.

Најпре, ако је циљ брака – репродукција, како се то одувек сматрало у социологији породице – па је због тога он правом заштићена сексуална веза, јасно је да у истополним заједницама и хомосексуалним браковима тако нешто није могуће. Закони биологије су у том погледу неумитни. Једино што је могуће, од онога што се сматра супстратом брака, јесте задовољење (хомо) сексуалних потреба партнера. Али, ни хетеросексуалне потребе се не штите њих ради, већ у „циљу рађања потомства” (Milić, 2007, str. 117). Према томе, кључни захтев због кога настаје брак – рађање деце, ни у случају истополних заједница ни у случају хомосексуалног брака није задовољен. Из таквих веза не могу да настану ни брак ни породица.

„Производ” брака (или ванбрачне заједнице) јесте настанак сродства. Најпре, крвног сродства између родитеља и њихове деце, и даље директно и побочно патрилинеарно и матрилинеарно између деце и других рођака. Јасно је да тзв. „хомосексуални брак” нити „истополна заједница” не могу да творе крвнородничке односе. Осим крвног сродства, браком (чак и у оном из ког из неког разлога нема деце) увек настаје тазбинско сродство. Оно је обичајно засновано, а правно регулисано. Тазбинско сродство код „истополних заједница” (као ни код „хомосексуалног брака”) је готово незамисливо у Србији, а вероватно и у многим другим деловима света, иако се предлагач Предлога Нацрта Закона понаша као да је оно могуће, па га регулише у односу на овакве заједнице. Зашто је тазбинско сродство незамисливо? Зато што је засновано на обичајима, а „истополне заједнице” нису уобичајене у традиционалном начину живота, већ су производ социјалног инжењеринга (Šuvaković, 2014). Дакле, једина врста сродства које може да настане кроз овакве заједнице јесте оно законско, између партнера. Свакако, могући су и други облици законског сродства, ако их дозволи законодавац, нпр. адоптивно сродство или чак неки облици „несродничких породица” (в. Mladenović, Panov, 2003, str. 65). Како смо већ навели, по правилу је после усвајања закона о истополним заједницама следио закон о хомосексуалном браку или тумачења закона о истополним заједницама која су, углавном се позивајући на начело недискриминације²², дозвољавала адопцију. У погледу „несродничких

²² Овде се ради о потпуно погрешном разумевању појма дискриминација, и то свесно погрешном како би се испунио зацртани циљ: изједначавање хомосексуалних заједница (без обзира на термин који се за њих користи) са браком и породицом. Она је могућа у ситуацијама када се у *истим њравним ситуацијама* поступа на правно различите начине. Пошто и сами предлагачи терминологије (мада не и суштински, како смо већ рекли) разликују истополне заједнице од брака, онда је јасно да не може бити никако речи о дискриминацији, пошто један правни институт омогућује једну врсту права, а други правни институт – другу.

породица”, оне би се оваквим заједницама могле омогућити већ на основу чл. 54. Предлога Нацрта Закона којим се регулишу „права из социјалне и дечје заштите”.

Суштинска функција породице је социјализаторска. Ко се социјализује? Деца. Ни истополна заједница ни хомосексуални брак не могу да творе природним путем породицу са децом. Како смо већ објаснили, биологија их спречава да зачну у таквој врсти везе (не и изван ње, али је то посебно питање). Пошто не могу да имају природну децу, јасно је да у њиховом случају изостаје и ова функција породице.

Неспорно је да овакве заједнице могу да обављају, осим сексуалне и економску функцију, на начин као у браку и породици.

Све ово предлагач Предлога Нацрта Закона занемарује и врши изједначавање истополних заједница са породицом, користећи се чак и сарказмом у Образложењу како је тиме породица „баш напротив као институција ојачана тиме што се већем броју људи омогућавају правна стабилност и предности породичног живота”. Ово представља очигледну замену теза, јер се сексуални пар проглашава породицом! Како смо показали, темељ ове заједнице је задовољење сексуалних потреба партнера на одређени начин, а не репродукција, настанак сродства, социјализација, што су све главне функције породице. Управо ова чињеница се потврђује и кроз емпиријске податке о томе да чак и тамо где су признати хомосексуални бракови и/или истополне заједнице оне краће трају и чешће се раскидају, што Антонић објашњава већим промискуитетом посебно код мушких хомосексуалаца, (Antonić, 2014, str. 173-174), док аутори који се залажу за легализацију оваквих заједница објашњавају како је то последица „привилегија” које уживају брачни парови (Mršćević, 2009, str. 82). Осим тога, предлагач тврди у образложењу како „истополне заједнице” представљају „законско признање ’другости’, оно значи легализовано право на различитост, право не само на толерисану, већ и законом активно заштићену ’другост’”. И ово није ништа друго до извртање чињеница и идеолошка мантра која се понавља од настанка ове иницијативе. Како *истио* (полно) може да буде симбол *друјосији*? Већ сам назив јасно указује да се њима не признаје никаква другост, различитост, већ покушава да им се призна исто, а заваравана ради се тврди супротно. Уопште, Предлог Нацрта Закона о истополним заједницама је пун недоследности, што и не чуди, будући да се њиме покушавају регулисати, заправо творити, појаве које су резултат најдиректнијег социјалног инжењеринга. Тако се у њему налази одредба да се „родни идентитет партнера поштује” (Article 4, Paragraph 2, Proposal Draft, 2021), док се чланом 9. Предлога Нацрта одређује да се истополна заједница не може склопити ако су партнери „различитог пола”. Па како се онда поштује родни идентитет? Зар два партнера различитог пола не могу да се осећају да су родно исти? Има теоретичара у социологији који сматрају да пол и род нису исто, те да је род социјализаторски и културно оформљен. „Род се повезује са друштвено конструисаним појмовима мушкости и женкости; он није нужно производ нечијег биолошког пола” (Giddens, 2007, str. 117). Осим тога, проблем се јавља и са трансексуалним особама, пошто Предлог Нацрта Закона изреком каже да је за заснивање овакве заједнице препрека ако су партнери „различитог пола”. Који пол ће у том случају бити узет као основа за одлучивање: онај убележен у изводу из матичне књиге рођених или онај други, промењени уз медицинску асистенцију? И хоће ли заједница престајати медицинском променом пола?

Зашто породица ужива посебну друштвену заштиту?

„Породица, мајка, самохрани родитељ и дете у Републици Србији уживају посебну заштиту, у складу са законом” (Article 66, Paragraph 1, Constitution of the Republic of Serbia, 2006). „Породица ужива посебну заштиту државе” (Article 2, Paragraph 1, Family Law of the Republic of Serbia, 2005). И кроз текст свог Устава, и кроз Породични закон, Србија се определила да пружи посебну заштиту породици. Овакво опредељење иначе није наша специфичност, већ се у компаративној уставности појављује у већем броју уставних текстова после Другог светског рата (в. Mladenović, Panov, 2003, стр. 66). Поставља се питање због чега се држава опредељује да пружи посебну заштиту само једној друштвеној групи – породици, а не било којој другој друштвеној групи, нпр. навијачким групама, риболовцима итд.

Одговор на ово питање ћемо најпре потражити од законодавца. У Образложењу потребе за доношењем важећег Породичног закона Србије (Proposal of Family Law of Serbia, 2005, р. 100) недвосмислено је наведено:

„Питања везана за породицу веома су важна у каталогу питања правне политике уопште. Економски, образовно, социјално, емоционално – као и на много других начина – породична структура и породичне везе утичу на друштво. Задовољење основне потребе у животу сваке индивидуе – потребе за људским контактом и за формирањем човека као људског бића – не може се замислити без породице. На тај начин породица, више и боље него и једна друга друштвена група, повезује друштво и појединца” (Proposal of Family Law of Serbia, 2005, р. 100).

Укратко, законодавац је утврдио да породица „више и боље (нагл. У.Ш.) него и једна друга друштвена група” представља спону између појединца и друштва, те да се то остварује на побројане и друге начине. Уосталом, овакав став према породици представља и међународну обавезу Србији, будући да је Конвенцијом о правима детета, коју је усвојила Генерална скупштина ОУН 1989. већ у преамбули потврђена увереност страна-потписница да „породици, као основној јединици друштва и природној средини за развој и благостање свих њених чланова а посебно деце, треба да буде пружена неопходна заштита и помоћ како би могла у потпуности да преузме одговорности у заједници” (UN Human Rights, 1989).

Социолошки посматрано, породица је примарна и мултифункционална друштвена група. У оквиру ње се обављају различите друштвене функције, али се бар неке које смо већ навели историјски најуспешније и највише у интересу друштва обављају унутар породице: репродукција, социјализација и настанак сродничких односа.

Прва од наведених обезбеђује биолошки продужетак људске врсте, па тиме и сваке конкретне нације и конкретног друштва. Зато је и Уставом Републике Србије нормирано да „Република Србија подстиче родитеље да се одлуче на рађање деце и помаже им у томе” (Article 63, Paragraph 2, Constitution of the Republic of Serbia, 2006). Ова уставна одредба показује колики се значај придаје родитељству и рађању, који су у породицоликим хомосексуалним заједницама неоствариви. У том контексту, и теоретичари указују да је репродукција елемент мерила људског прогреса. Напредује оно „друштво у коме се повећава како производња људи, одн. број људи...” (Lukić, 1995,

str. 349). Према томе, без људске репродукције нема ни људског (значи: друштвеног) на-претка. И заиста, замислимо неко друштво у коме би сви били хомосексуалци. Његово постојање би било ограничено дужином живота садашњих генерација, пошто не би било репродукције. У току релативно кратког времена, такво друштво би одумрло.

Иако данас постоје установе за институционалну социјализацију, она примарна се обавља најуспешније у оквиру породице. То је и разумљиво: породица васпитава у условима постојања љубави и емоција између деце и родитеља. Породица није никаква „безлична”, отуђена установа, бирократски једнака према свима, већ заједница која је наклоњена детету које је у њој рођено. Дете стасаву у односу на своје родитељске узоре – мајку и оца. Покушаји да се ови термини замене безличним и отуђеним *їрви родийїель* и *друїи родийїель* отворени су напад на породицу, њене вредности и дечја права. Мама није ни први ни други родитељ; то је жена која је родила и дојила дете (лат. *татта* – дојка). Свакако, могуће је дојење заменити разним супституцијама које данас постоје, али је природно мајчинско млеко најбољи начин исхране за дете. Могуће је, наравно, да породица остане само на супругу и супрузи, да се они не остваре као очеви и мајке. Разлози за то могу да буди разни: од биолошке спречености до свесне одлуке да се деца на желе, што се не може другачије посматрати него као облик до краја израженог, себичног индивидуализма (уп. Vauman, 2009, str. 58-61)²³. Међутим, они који желе децу, а не могу да их имају, могу да је усвоје. И овде се полази од става да је за децу најбоље да одрастају у породичној средини. Зато је изреком наложено да је „држава дужна да детету без родитељског старања обезбеди заштиту у *їородичној средини* увек када је то могуће” (нагл. УШ, Article 6, Paragraph 6, Family Law of the Republic of Serbia). Даље се прецизира да усвојитељи могу да буду супружници или ванбрачни партнери, односно „супружник или ванбрачни партнер родитеља детета”, а само изузетно се то право може дозволити лицу које само живи, уз посебно одобрење надлежног министра (article 101, Family Law of the Republic of Serbia). Пошто су и породица и ванбрачна заједница у Србији по дефиницији хетеросексуалне, то је јасно да је законодавац сматрао да је за одрастање и социјализацију дечје личности оптимално да одраста у средини која по структури опонаша природну породицу.

Конечно, кроз заснивање породице настају и развијају се крвнороднички односи (и они који их опонашају на основу адоптивног сродства), као и друге врсте сродства, чиме се људи повезују на чвршћим основама, творећи и ширећи сродничке групе. Посебно у кризним временима, каква је ситуација сада у току пандемије COVID-19, породица је на себе поново преузела неке од функција институционалне социјализације (в. Рајевић, Fehratović, 2021), док су друга истраживања показала како је дошло до промена у породичним праксама које су измењене у правцу већег егалитаризма унутар породице, већег учешћа оца-мужа (ванбрачног мушког партнера) у обављању послова у домаћинству, васпитавању деце (Ћикић, Bilinović Rajačić, 2020). Оживљавање ширих сродничких веза и интензивирање рођачких односа примећено је и раније, посебно у друштвима која су у кризи.

²³ „У наше су време деца 'највеће благо' – она више нису извор економске користи, него великих трошкова” (Giddens, 1999, str. 93)

„Значај родбинских веза у земљама источне Европе, све већи [је] што је земља сиромашнија. Ове породичне мреже и везе пружају, као и на Западу, идентитет, сми-сао континуитета у нестабилном свету и емоционалност; штавише, то је и основна материјална подршка родбинској линији. Овде породица у пуној мери игра своју улогу тврђаве и одбрамбеног зида,... Наспрам државе чија је демократија нестабилна, а буџет врло низак” (Segalen, 2009, str. 481).

Повећање породичне солидарности и снажење веза међу ширим кругом сродника у кризним временима, управо указује на значај породице као заједнице, у Тенијесовом разумевању овог појма. У високоиндивидуализираном, неолибералном свету, тешко је пронаћи друштвену групу са таквим степеном солидарности и чврстине међусобних веза, какав је случај са породицом. Та чињеница, са становишта друштва, доприноси његовој стабилизацији, при чему је ово много више било од значаја у прошлим временима, него у савремености када се евро-америчке породице контраковане на родитељски пар са децом.

Према томе, одговор на питање из поднасловa гласи: друштво посебно штити породицу зато што обавља незамењиве функције које су у најбољем друштвеном интересу – функцију биолошке репродукције, функцију социјализације младих нараштаја и функцију успостављања и ширења сродничких односа. Ни једна друга друштвена група не врши функције које су од таквог значаја за друштво у целини. Уживајући посебну друштвену заштиту, породица се истовремено јавља и као „партнер” друштву: вршећи своје функције, посебно социјализаторску, она делује просистемски, пошто се васпитавање деце одвија у складу са постојећим моралним нормама и важећим друштвеним и културним обрасцима.

Право сваког човека ограничено је правима других људи.

И деца су људи!

У досадашњем излагању се, према нашем суду, издвојило крупно питање које је важно продискутовати. Ради се о односу легитимизације права хомосексуалних заједница (бракова, истополних заједница) и дечјих права.

Ово питање се намеће са два разлога: општедруштвеног и специфично дечјег. У првом смислу, легализација, легитимизација а посебно промоција хомосексуалности и на њој заснованих заједница директно штети општедруштвеном интересу – рађању. Ово је посебно важно у друштвима која имају дугорочно стабилизовану ниску стопу фертилитета од 1,8 детета по жени (Рађевић, 2018, str. 27), какав је случај са српским друштвом, које од 1992. године има у континуитету негативан природни прираштај: 1992. – 6598 лица, да би 2017. износио чак – 38,8 хиљада лица (Ренеv, Преdoјевић Desпић, 2019, str. 1185, 1186)²⁴. Истраживачи указују на могућност опадања и ове стопе, а као узроке таквог тренда после 2000. означавају „јачање индивидуализма,

²⁴ „На делу су видљиви диспаритети, феминизација градова и маскулизација села. Све је већи број особа које у фертилном добу не заснивају бракове или не рађају. Села се празне, а поред остарелих, у њима је све већи број нежења” (Mitrović, 2018, str. 20).

тежњу ка самореализацији, измењену породицу, друшачије партнерске односе (нагл. У.Ш.), инсистирање на квалитету сопственог живота и квалитету живота детета, а с друге стране, развијене аспирације према потрошњи и слободном времену” (Rašević, 2018, str. 31). Јасно је, према томе, да се штети општедруштвеном интересу заштитом оних сексуалних веза које немају за циљ нити могу имати за циљ рађање потомства.

Други је, и значајно сложенији, проблем са захтевом да се истополним заједницама дозволи било који начин старања о деци. Ако се у име људских права захтева признавање права на сексуалне заједнице особа истог пола, онда се у име тих истих права морају штити и права детета која у таквој врсти заједница могу бити само угрожена. Пошто деца у оваквим заједницама никако не могу да буду природно рођена, она се морају усвојити. Проблем је у следећем: уколико лезбејски пар усваја дете, то дете ће имати три мајке (две које су га усвојиле и једну природну, која га је родила) и једног оца; уколико се такав пар одлучи за вештачко осемењавање, будућем детету се ускрађује право да зна ко му је отац (будући да се у таквим ситуацијама очинство не може утврђивати). Обратно, уколико се ради о мушком хомосексуалном пару дете ће имати три оца (двојицу која су га усвојила и једног природног) и једну (природну) мајку! Само ово је већ довољно да се разуме да се дете ставља у неприродну ситуацију. При том, већ поменута Конвенција о правима детета већ у преамбули инсистира на томе да „дете, у циљу потпуног и складног развоја личности, треба да расте у породичној средини, у атмосфери среће, љубави и разумевања” (UN Human Rights, 1989), а недвосмислено је јасно да се хомосексуална заједница не може сматрати „породичном средином”, ма у којој мери конкретан пар имао и показивао емоције за дете. Ово већ и због тога што се истиче да је породица „природна средина за развој и благостање свих њених чланова, а посебно деце (нагл. У.Ш.)”. Ниједна врста браколике и породицолике хомосексуалне заједнице не може да представља природну средину за децу, бар из биолошких разлога. Једно од дечјих права је и да зна ко су му родитељи (Article 7, UN Human Rights, 1989), и то без обзира на узраст детета (Article 59, Paragraph 1, Family Law of the Republic of Serbia). Чак и када породица усвоји дете она са њим успоставља законски родитељске везе и, по правилу, настоји да дете не сазна за своје биолошке родитеље. Како дете да оствари то своје право у ситуацији када је очигледно да они који су га усвојили само опонашају родитеље и када су, бар исто колико и породице које усвајају децу, неспремни да детету пруже сазнање о биолошким родитељима? Свакако, могућа је ситуација да је један биолошки родитељ детета ступио у браколику хомосексуалну заједницу, па да сада његов „партнер” хоће да усвоји дете. И у том случају имамо ситуацију да ће дете имати једног родитеља вишка. Јер увек ће постојати природни, биолошки родитељ, при чему је реално претпоставити да његов бивши супружник/партнер који је ступио у неки облик браколике хомосексуалне заједнице неће бити спреман на сарадњу са биолошким родитељем са којим има дете, нити ће бити спреман да омогућује везу детета са тим родитељем, чиме се опет крше дететова права (Article 9, Paragraph 3, UN Human Rights, 1989; Article 61, Paragraph 1, Family Law of the Republic of Serbia). Нацртом Предлога Закона о истополним заједницама Србије је чак предвиђено да „свакодневне одлуке у вези са дететом, које живи са родитељем који је у истополној заједници може доносити и партнер који није родитељ детета уз пристанак партнера

који је родитељ детета и у најбољем интересу детета” (Article 37, Paragraph 2, Proposal Draft, 2021). Он тиме, *de facto*, стиче елементе родитељског права и без формалног усвојења, и поред живог и познатог биолошког другог родитеља!

Посебно питање је „добијање детета” уз посредовање сурогат мајки. Прописи Србије су ту јасни: ако је до трудноће дошло уз биомедицинску помоћ, мајка детета је жена која је родила дете, а ако је дарована јајна ћелија за оплодњу „материнство жене која је даровала јајну ћелију не може се утврђивати” (Article 57, Family Law of the Republic of Serbia). У оваквој ситуацији оцем детета се сматра муж мајке или њен ванбрачни партнер уколико се писмено сагласио да се изврши биомедицински потпомогнута оплодња, док се у случају даровања семених ћелија очинство мушкарца који их је даровао не може утврђивати (Article 58, Family Law of the Republic of Serbia). Оваква решења су важна зато што спречавају трговину рађањем деце, што је са моралног аспекта у једнакој мери спорно као и трговина децом. Осим тога, и са сурогат мајке се преноси део генетског материјала на дете, тако да она и поред воље да носи дете које је зачето вештачким спајањем туђих женских јајних ћелија и мушког семена – без њеног учешћа у томе – ипак утиче на плод који се у њој развија. У оваквим ситуацијама дете има бар две мајке: ону која га је родила и ону која је првој платила да га роди и њој преда. Ситуација би по дете била иста уколико би се геј пару дозволило да ангажује жену-сурогат мајку ради „добијања детета”. За биолошку мајку, дете никада неће сазнати, и то опет представља кршење права детета која су му загарантована Конвенцијом (Article 7, UN Human Rights, 1989) и Уставом Србије (Article 64, Paragraph 2, Constitution of the Republic of Serbia, 2006).

Коначно, извесно је да се социјализација и васпитавање деце не може одвијати на исти начин у породици и породицоликим хомосексуалним заједницама, те да резултати њеног одвијања у средини која ни не личи на породичну не могу да буду идентични као што је то случај у породици. Антонић (2014, стр. 88-93) даје преглед већег броја емпиријских истраживања, која поткрепљују тезу о томе да друштвена средина и те како утиче на будућу сексуалну оријентацију детета, односно да сексуална оријентација није искључиви резултат биолошке предестинираности. Поставља се питање шта је друштвени интерес? Да се дете социјализује у најбољој могућој средини за њега – породици, или да се на уштрб дечјег права да се социјализује у природној заједници у којој се обавља та функција – породици, таква активност допушта породицоликим хомосексуалним заједницама које такву функцију не могу да обаве у складу са природним поретком, а све ради задовољења њиховог „права” (које то заправо и није) да не буду дискриминисани у погледу бриге о деци? Немамо дилеме који је одговор на ово питање исправан.

„Није само ствар предрасуда осећај да је дете без мајке или оца ускраћено за једну специфичну састојницу љубави и бриге, те да то не може а да не остави и извесног трага на психолошко стање и социјалне изгледе детета... Отац и мајка, мушки и женски део пара, на различите, али допуњујуће начине одгајају децу” (Antonić, 2014, стр. 139).

Ка закључивању

Питање хомосексуалних бракова и хомосексуалних заједница је идеолошки наметнуто питање. Узрок треба тражити у потребама америчког либералног естаблишмента да на питању које није угрожавајуће по поредак (бар не краткорочно ни средњорочно) отвори дебату, избегавајући је тамо где је она опасна по капиталистички систем (социјално раслојавање, расна, верска и етничка дискриминација, итд.). С друге стране, увршћујући ово у агенду „људских права“, врши се дестабилизација традиционалних друштава, пошто се доводе у питање заједнице, односно институције које постоје миленијумима. Ово представља судар не само са већинским јавномњењским струјама у таквим друштвима, већ и отворени напад на вредности које хришћанство промовише нешто дуже од два миленијума.

Свакако, пошто је ЛГБТ покрет стекао право грађанства у једном делу света, онда се ни његови захтеви не могу у потпуности игнорисати, посебно стога што постоји јасно сазнање о егзистенцији особа хомосексуалне оријентације. Стога је решавању овог питања потребно прићи веома скрупулозно, уз заштиту права свих, а не само неких, грађана.

У том смислу заступамо становиште да се не може вршити суштинска ревизија појмова брака и породице. Хетеросексуалност је њихова суштинска карактеристика, а породица представља најприроднију заједницу у којој се врши социјализација деце. Оно што се назива „хомосексуални брак“ или „истополна заједница“ не може се изједначити у правима са правима која проистичу из породичног живота и брака, из простог разлога што се они суштински разликују од њих: почивају на хомосексуалним везама, настају искључиво у циљу задовољења (хомо) сексуалних потреба две особе, не могу да врше функцију репродукције, па су тиме неподобне и за вршење социјализаторске функције, што је све карактеристично за брак и породицу. Дакле, ово су нове појаве, *sui generis*, и тако их треба посматрати.

Такође, у складу са начелом да су права сваког човека ограничена правима других људи, у обзир се морају узети и дечја права. Сексуалне заједнице које не могу да обаве репродуктивну функцију не могу ни да буду подобне за адопцију нити биомедицински асистирану оплодњу. Деца нема шта да траже у таквим врстама заједница. Није никакав аргумент да постоје хетеросексуални брачни (или ванбрачни) парови без деце, јер у случају када они усвајају децу, они могу уверљиво да опонашају природни породични однос. То са хомосексуалним заједницама није случај.

Не постоји никакав друштвени интерес да се на исти начин штите брак и породица и хомосексуалне браколике и породицолике заједнице. Брак и породица обављају изузетно значајне друштвене функције (од регулације сексуалног општења, преко репродукције, социјализације до просистемске стабилизације и успостављања крвнородничких и других сродничких односа), што са овим другима није случај: они немају никакву друштвену функцију до задовољења сопствених сексуалних потреба. Ако их на исти начин релативно трајније задовољавају, онда је потребно наћи модел који би им гарантовао одговарајућа права и обавезе у складу са том чињеницом.

Uroš V. Šuvaković¹
University Belgrade, Teacher Education Faculty,
Department of Philosophy and Social Sciences
Belgrade (Serbia)

A CONTRIBUTION TO THE DEBATE ABOUT SOCIAL RECOGNITION OF MARRIAGE-LIKE AND FAMILY-LIKE SOCIAL PHENOMENA²

(Translation In Extenso)

Abstract: The paper elaborates on the relation between marriage and the family, on one hand, and marriage-like and family-like homosexual unions such as so-called homosexual marriage and same-sex union (or same-sex life partnership). With a brief theoretical introduction and a comparative overview of the manner in which this matter is regulated in other countries, certain solutions are analyzed from the Proposal Draft Law on Same-Sex Unions of Serbia (2021). It is indicated that it is no longer possible to equalize marriage and the family with the same-sex union because the content of these concepts is substantially different. The society is interested in protecting marriage and the family and to take special care of them since they perform extremely important social functions, whereas without some of them the survival of the society itself would be brought to question (the reproduction function). On the other hand, homosexual marriage and/or same-sex unions do not perform any social function, but are formed exclusively for the purpose of relatively longer-standing satisfaction of sexual needs of same-sex partners. Since the society and the state do not protect marriage only because sexuality is regulated within it, but because it legitimizes sexual relationships aimed at having children, in the event of homosexual marriage-like unions it should also be proceeded in an identical manner: solely those rights and obligations of partners deriving from a relatively longer-standing homosexual partnership should be legally regulated. Moreover, having in mind the principle that every man's right is limited by other people's rights, it is impermissible to give priority to the protection of the rights of same-sex partners for the purpose of longer-standing homosexual relationships over the protection of children's rights. Children need both a father and a mother (an ideal condition), and the family in which they will be socialized. In line with those homosexual marriage-like unions, neither adoption nor assisted insemination can be allowed.

¹ uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs

² The paper is the result of the scientific and research activity of the Teacher Education Faculty, University of Belgrade, supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

Key words: marriage, family, homosexual marriage, same-sex union (same-sex life partnership), LGBT movement, LGBT ideology, sociological understanding of concepts, legal position, social engineering.

Introductory notes

The paper analyzes the concepts of marriage and the family. On the basis of that analysis, they are compared to various marriage-like and family-like social phenomena that attempt to be conceptually equalized with marriage and the family in public and quasi-scientific discourse. The starting point is the hypothesis that it is scientifically and methodologically unacceptable to use identical or very similar terms for essentially quite different concepts, from which those who act in that way derive far-reaching social implications. Moreover, we agree with Marković's conclusion that describing a symbol with the common language words is the safest way of fulfilling the communicability requirements, since "a necessary relationship is established with the objective experience, enabling other people to understand it" (M. Marković, 1994, p. 283), which in turn is the consequence of the fact that meanings of the common language words have formed during long periods of historical course and a multitude of generations using that word/those words to denote a certain concept.

In his *Serbian Dictionary*, Vuk Stefanović-Karadžić used the term "family" (Serbian archaic. *vamilija*) to denote a "generation, lineage" (Karadžić, 1818/1987, p. 59). That word was taken from Latin *familia* in a distorted form, and clearly denotes the existence of a common origin, tie, connection or kinship. In Matica dictionary, there are different words that all synonymously refer to the same concept – family. Namely, the family is defined as a "union consisting of parents, their children and close kinship living with them" (Matica srpska, Matica hrvatska, 1971, p. 729); family as a noun is said to be of Latin origin (Matica srpska, Matica hrvatska, 1976, p. 655), while there is also a definition of family as "a union consisting of parents with children (and other relatives living in the same household" c (Matica srpska, Matica hrvatska, 1969, p. 856). Therefore, there is no doubt that in all terminological versions, the family is a *union*³ of parents and children, potentially extended with close or distant relatives⁴. However, there is no doubt that the *substrate is the parental couple and their children* (italicized by U. Š.), is what Durkheim called "conjugal family" that is formed around the marital dyad. Even our most influential authors give him a credit for that finding because of its "anticipation character" (Milić, 2007, p. 24), considering the tendency of "contraction" of family relationships that became a fully accepted practice almost one century later. Although giving a precise definition of the family is believed to be difficult due to the changes the family has undergone throughout history. Anđelka Milić points to its two constituent elements that have continuously existed: a) joint life and work of a group of people living under the same roof, b) kinship between them⁵ (Milić, 2007a, p.

³ We accept that it is proper to say that it is a *union* (Golubović, 1981) since those are the closest relationships in which emotions are an important factor, while definitely we can also speak of a group and, naturally, from the perspective of law, an institution.

⁴ By different lines of kinship.

⁵ Speaking of kinship, we cannot question the fact that its main form is blood relationship. Legal kinship in earlier periods of human history, of course, did not even exist.

414). Contemporary authors, taking into account primarily the family nowadays, determine it as a social group “marked by concurrent and intertwined biological and reproductive, emotional, intimate-partnership, parental, social and financial relations” (Jugović, 2020, p. 189). Here it is noteworthy to perceive a simple fact that a family consists of at least⁶ the parental couple and their children, so that “heterosexuality in every society is the basis of marriage and the family” (Giddens, 2007, p. 136; Ibid in D. Ž. Marković, 2001, p. 386)), i.e. a “constituting element” of marriage (Mladenović, 1995, p. 39). This is by no means contradicted by various types of marriage and the family in the past:

1. All types of group marriage, except for utter promiscuity at the lowest degree of barbarianism. Namely, one of the crucial differences between a man and an animal is socialization of sexuality (i.e. of sexual instinct), which is regulated by social norms (including legal norms, with the emergence of the state). Socialization of sexuality was the first step towards the regulation of reproduction, where an important role is played by the institution of marriage because even at the level of marriage with more than two persons, the “primary relationship is between an individual man and an individual woman, and then among all of them mutually” (Milić, 2007, p. 117, italicized by U. Š.)

2. The existence of common-law marriages/families, adultery and prostitution, which is particularly manifested at the level of monogamy (see Engels, 1979). Engels explains monogamy by the emergence of a social need to know the child’s father, primarily for the purpose of inheritance, indicating (an criticizing) the fact that social practices that “supplemented” monogamy were primarily tolerated by men, but also strictly punished in the case of women. With the emergence of Christianity, marriage and the family assumed the aura of a “sacred secret” protected by the church and then by the state as well. The subsequent development equalized the common-law family in its rights with the marital union, whereas adultery, divorce⁷ and abortion⁸ are liberalized to a different extent in different countries

⁶ Here we take into account the possibility of an “extended” family with other relatives.

⁷ Giddens makes a logical error *non sequitur* when taking his own great aunt as an example – her marriage lasted more than six decades and she admitted “having been deeply miserable with him [her husband, added by U. Š.] all that time. There was no way out in her era” (Giddens, 2005, p. 90). First of all, it does not necessarily mean that every marriage or even the majority of them will be unhappy or insufficiently happy in their marital life. Moreover, the development of this institution is the greatest part of the world led to the possibility of its dissolution (divorce), which gave legitimacy to the idea of *democracy of emotion* or emotion management, leaving the possibility of leaving the no longer desired union. In the end, the author of this text may testify about marital practice duo to having grandparents who were married for more than half a century. On the eve of their jubilee (“golden anniversary”), they asked their children to put a notification about it and their congratulations in the oldest Serbian (and Balkan) daily newspaper *Politika*. Therefore, they were happy in their marriage and were even proud of it and wanted everyone to hear about it.

⁸ In January 2021, an extremely conservative law on the prohibition of an abortion came into force in Poland, except for the case when a woman’s life is in danger and when her pregnancy is the consequence of her being raped. See: <https://www.slobodnaevropa.org/a/31073642.html>. In September 2021, the US federal state of Texas adopted a conservative law prohibiting an abortion after 6 weeks of pregnancy, where the criterion was the possibility of hearing the fetus’s heartbeats with the aid of medical devices. See: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-58423745>. One day prior to the law enactment, this led to an 87-year-old doctor perform as many as 67 abortions

3. The existence of the societies that “*tolerated or openly approved*” of male homosexuality in different forms (Giddens, 2005, p. 81, italicized by U. Š.). However, as Giddens himself indicates, it was a type of “sexual instruction” in certain societies, while “those activities were expected to stop when young men got engaged or married” (Giddens, 2005, p. 81). Accordingly, not even the societies taken by Giddens as an illustration based on anthropologic research, encouraged homosexuality, but, on the contrary, they encouraged heterosexuality.

We should also point to the correlation between marriage and the family: a family is started by getting married⁹ and when a man and a woman are said to be married, it means that they have started a family. Giddens defines marriage as a “socially recognized and permitted relationship between two adults of opposite sex” (Giddens, 2005, p. 187). Still, an additional provision should be added to this definition: social legitimization is not given unreasonably, but it is a type of permission “given by the social community to partners so that they can engage in a sexual act for the purpose of creating progeny” (Milić, 2007, p. 117).

Marriage and the family are historical categories

The allegation from the heading above was supported by Engels a long time ago in his book *The Origin of the Family, Private Property and the State*, on the basis of Morgan's research. That historicity, of course, means that the forms of marriage and the family have changed with the passage of time in order to fulfil the requirements of an epoch, but that does not mean renouncing the ideas of a heterosexual union that has legitimacy acquired in a certain manner (custom law, the church, the state) and that takes care of its own reproduction, i.e. progeny. Various forms that changed throughout history only confirmed this substrate. Since these are historical categories, it is clear that their content has changed during their very long period of existence¹⁰. Nevertheless, just as today no one can conclude in a substantiated manner that the state is an “ossified institution”¹¹, such conclusion by Giddens is not true in the case of marriage and the family (Giddens, 2005, p. 83): the term has remained, but the content has changed!¹² On the contrary, it is exactly the opposite:

during 17 hours of uninterrupted work in a Texas clinic. See: https://www.b92.net/zivot/vesti.php?yyyy=2021&mm=09&dd=08&nav_id=1919002

⁹ In modernity, of course, there are common-law unions, for whose recognition it is most important that it is a “longer-standing life union of a woman and a man” (Article 4, Paragraph 1 of the Family Law of the Republic of Serbia), with no other obstacle to their existence (e.g. if one of these common-law partners is already married and has a family, it is not a common-law family, but adultery)..

¹⁰ As it is the case, for example, with the state that throughout its existence has assumed the performance of different functions, had different forms, manifestations etc.

¹¹ Although at some moments of the “turboglobalization” process it seemed that the process of overcoming the states was underway, their “de-sovereignization” and the emergence of supra-state creations that would take over the state functions with the passage of time, the world crises in the first decade of the 21st century, including the current COVID-19 pandemic, have restored the importance and role of sovereign states in their resolution (see, e.g. Marković Savić, 2020). Namely, the supra-state creations (such as the EU) have proved to be incompetent even in the role of problem-solving entities (Sjursen, 2012, p. 507)

¹² The research conducted in Serbia indicates that there are no “relevant generational shifts in marital patterns, behaviour and values” (Bobić, 2010, p. 143). “Serbia is specific for its high universality

marriage and the family adjust to new epoch-determined social circumstances, without losing their basic substrate¹³.

This finding is quite important as argumentation for our attitude that various marriage-like and family-like forms, relying on the idea of separating sexuality from reproduction, while being able to satisfy solely sexuality, are neither marriage nor family, but a new phenomenon *sui generis* (Šuvaković, 2013, p. 169; cf. Čović, 2015), which should be particularly explored as such. Separating sexuality from reproduction and marriage (Segalen, 2009, pp. 173-174), as Giddens concludes, has made “sexuality with no content by definition not subordinated to heterosexuality” (Giddens, 2005, p. 82), which consequently led to attempts of *substituting* marriage and the family with couples and partnerships¹⁴ (Giddens, 2005, p. 84). He points out that the family is a social phenomenon that is “most frequently exposed to instrumentalization”, while accepting the opinion that it is “the most ideologized concept in sociology” (Tomanović, 2019, p. 302)¹⁵. We do not find that the argumentation in favour of the thesis that separating sexuality from reproduction necessarily means the affirmation of homosexuality as a “new” sexual practice; such separation nearly means the satisfaction of a sexual instinct outside marriage (too), whereas that process should not be absolutized. Satisfying the sexuality instinct may be done in different ways, including homosexuality, but not excluding some other forms that have not been socially accepted to this day, which does not mean that they do not exist in practice. “Paedophilia and child pornography are probably the only outbursts of sexual desire that are still, almost unanimously, considered perverse” (Bauman, 2009, p. 73). Is it then proper to ask a question how long these taboos will be in force? Namely, a taboo is based on value and if sexuality is an ultimate value, then it is certain that in a future period of time the very last prohibitions will be removed for the sake of satisfying sexuality¹⁶. In addition, if the nature of marriage has substantially changed, reducing it to “pairing” and “unpairing” (Giddens, 2005, p. 84), then it is reasonable to ask

of marriage, relatively rare divorces, substantial participation of extended families, extremely rare cohabitations – succinctly, very slow changes in behaviour in this domain” (Petrović, 2011, p. 73)

¹³ Here we would like to emphasize that Euro-American marriage and family are not and have not been accepted globally as the *only* possible type.

¹⁴ However, they are easily dissolved because their essence is made of a loose basis (partners’ affective relationship)” (Milivojević, 2014, p. 244)

¹⁵ Many concepts have certainly been ideologized, and a question arises about how to measure which one has been ideologized “most”. It probably depends on the time in which the concept is observed. For example we would probably rather conclude that the concept of *kinship* as a result of the cultural influence is completely ideologized, because, according to such understanding, it is the result of exclusively social engineering, while the family also has its biological substrate.

¹⁶ According to the research, the median age of having the first sexual experience among young people in Serbia is 16 (Batut, 2009, p. 18), while Roma girls have their first sexual experience mostly at the same age when they get married. “At the age of 15, 12.4% Roma girls are married, while by the age of 18, as many as 45.9% of them are married” (Ombudsman, 2017, p. 52). In both cases that is the children’s age group, since a child is “every human being who is not yet eighteen years old” (UN Human Rights, 1989, Article 1). Therefore, we can agree that pedophilia is the subject of criminal prosecution and public condemnation, that it is considered perverse, but it is the fact that the age of the first sexual experience is going down to the children’s age and that it is not socially condemned unless it involves a violent act.

a question as to why “pairing” and not “grouping”. If there is such regression regarding the question of social regulation of sexuality, then not even these sexual practices are inconceivable¹⁷. What does determine a pair and not a group? Christianity. Therefore, we are again in the field of the epoch-determined values that does not have much to do with the “democracy of emotion”, used by Giddens to “justify” the social legitimization of homosexuality, which is, in his own words, “equally important to political democracy as the improvement of our living conditions” (Giddens, 2005, p. 87, p. 88 cf. Prokić, 2014, pp. 497-498). For the sake of total clarity of the conclusion: for political democracy, the eradication of hunger and the right to the healthy environment are as important as practicing homosexuality?! That is the reason for the emergence of the entire ideology of American higher and middle classes affirming homosexuality (see Antonić, 2014) and connecting sexual orientation of LGBT persons with their human rights based on that type of sexual practice. During her mandate of the US State Secretary, in her speech in the UN seat in Geneva on 6th December 2011, Hilary Clinton included the promotion of the above in the priorities of the American foreign policy. She also announced the instruction to the US embassies all over the world as to how to perform supervision over the protection of such ideology (H. R. Clinton, 2011), or, in fact, how to lobby in the direction of its affirmation¹⁸. That fact speaks of the pro-systemic character of the LGBT movement, since serious social conflicts (class, racial) have shifted into the field of sexual-identity ones, just as the idea of “democracy of emotion” and “ossification” of marriage and the family constitutes only fully derived neoliberal intervention in the direction of atomizing the person staying outside the family completely alone, insufficiently protected and deprived of satisfying various needs that were regulated within the family.

So-called same-sex unions are not and cannot be the same as the family and marriage

The attitudes of the US neoliberal elite and government officials accelerated the process of the legal normatization of so-called same-sex unions (or same-sex life partnership). In 1989, Denmark was the first country in the world to legitimize formally the registration of same-sex couples as domestic partners, while in 2000 the Netherlands was the first to allow the conclusion of same-sex marriages by changing the local definition of marriage (Same-Sex Marriage around the World, 2019). By 2020, twenty-nine countries legally recognized homosexual marriage¹⁹.

¹⁷ On the contrary, they are conceivable and applied by “swingers” and the only difference is that they do not have their own “parades”.

¹⁸ Historically speaking, in the territory of Yugoslavia, since 1977 homosexuality has been decriminalized in Croatia, Slovenia, Montenegro and Vojvodina (because after the adoption of the 1975 Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, all republics and autonomous provinces had their own criminal codes), and since 1994 in other parts of Serbia. At the 13th Congress of the League of Communists of Yugoslavia in 1986, dramaturgist Jovan Ćirilov publicly requested the decriminalization of this sexual practice in the entire territory of Yugoslavia.

¹⁹ Argentina (2010), Australia (2017), Austria (2019), Belgium (2003), Brazil (2013), Greenland (2015), Denmark (2012, including the Faroe Islands 2017), Ecuador (2019), England and Wales (2013), Iceland (2010), Ireland (2015), South African Republic (2006), Canada (2005), Colombia

Same-sex unions are actually a euphemism for same-sex marriage. They are also called civil unions, registered partnerships or domestic partnerships. The number of the countries that have recognized them exceeds the number of the countries that have recognized homosexual marriage, but in the majority of the countries that have recognized homosexual marriage, it was preceded by the legal recognition of homosexual marriage-like unions. The difference between such unions and homosexual marriage may be only terminological (e.g. in the case of Andorra) to substantial, when such unions cannot adopt children (e.g. Czech Republic, Portugal, Switzerland²⁰). This is how some of these countries resolved the general question of common-law unions. Namely, Portugal has recognized common-law unions (*unido de facto*), which may be both heterosexual and homosexual, but the latter cannot adopt children. In Italy, the law on civil unions (*unioni civili*) was adopted in 2016 – the so-called ‘Cirinna’s Law’ on the same-sex union and/or cohabitation of two gay men or two lesbian women that recognizes the rights that can to the greatest extent be equalized to those acquired in the marital union, but not the right to parenthood or origin (or the adoption of the child of the other [partner] or adoption of other children)” (Naldini, Solera, 2020, p. 15). However, France has recognized homosexual marriage, while providing two additional forms of marriage-like unions: a) *civil solidarity pact* (*pacte civil de solidarité*, PACS), which looks like marriage by the partners’ rights, but does not enable the establishment of relations with children or creating family ties. It is a type of civil agreement between partners who may be heterosexual or homosexual, and producing the effects on social rights and rights to income, property, partner housing, tax matters etc. However, in these cases there is no family pension, based on the civil solidarity pact it is not possible to obtain a residence permit for France; this pact creates a regime of separate property of the partners; inheritance can be testamentary, and some other solutions are stipulated for mutual protection that can be regulated by amending the content of the specific pact by the couple (Service-Public, 2021); b) *de facto cohabitation* (*de facto cohabitation*) is a form of heterosexual or homosexual partnership that recognizes the existence of their *life union*, which may be verified by the relevant city authority or about which they may make a formal statement themselves (Notaires de France, 2021).

Speaking of former Yugoslav republics, Slovenia (2005; Partnership Law, 2016) and Montenegro (Same-Sex Life Partnership Act of RM, 2020) have adopted laws on same-sex

(2016), Costa Rica (2020), Luxembourg (2014), Malta (2017), Mexico (2015, according to the decision of the Supreme Court), Germany (2017), New Zealand (2013), Norway (2008), the USA (2015), Northern Ireland (2019), Portugal (2010), Taiwan (2019), Uruguay (2013), Finland (2015), France (2013), the Netherlands (2000), Sweden (2009), Scotland (2014), and Spain (2005). Therefore, this type of marriage has been recognized in 11 EU member-states (West Europe, Benelux and Scandinavia), the USA, the UK, Canada and the countries on which they cannot exert influence – in total 28 internationally recognized countries (e.g. Taiwan is a constituent part of the People’s Republic of China, while England, Wales, Scotland and Northern Ireland are within the UK) (Same-Sex Marriage around the World, 2019). It can be seen that as many as 19 countries plus Taiwan did that after US State Secretary Hilary Rodham Clinton advocated action directed at their legalization.

²⁰ However, in the referendum in September 2021, the Swiss changed their attitude citing the motto “same marriage for all” and approved the law that also allowed child adoption and artificial insemination of lesbian couples. See https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2021&m-m=09&dd=26&nav_category=78&nav_id=1928261&version=amp

life partnership regulating their property and other civil rights, but they differently treat the matter of adoption. In 2014, Croatia amended its Law on Same-Sex Life Partnership from 2003 and allowed “partnership care”, thus equalizing marriage with the same-sex life partnership in all segments (Same-Sex Life Partnership Act of the Republic of Croatia, 2014; see Petrašević, Duić, Bujan, 2017), while in 2021 the Administrative Court in Zagreb made a decision explicitly permitting children adoption based on “non-discrimination”. In its own law, Slovenia prohibited children adoption and declared the partners in a partnership union (*partnerska zveza*) unfit for biomedically supported insemination, no matter whether their partnership union is formally registered or not (Article 2, Paragraph 3; Article 3, Paragraph 4 of the Partnership Law of the Republic of Slovenia, 2016). The Montenegrin law is not specific about this matter although it stipulates, just as the Proposal Draft of the Law on Same-Sex Unions in Serbia (2021), that “everyday decisions about the child can also be made by the partner who is not the child’s parent, with the consent of the partner who is the child’s parent”, thus recognizing certain elements of parental rights without formal adoption (Article 53 of the Same-Sex Life Partnership Act of the Republic of Montenegro, 2020). Northern Macedonia, Bosnia and Herzegovina, and Serbia have not adopted such regulations (yet), although a serious attempt in that respect has been made in Serbia. Generally speaking, there is substantial opposition of the Christian Church (both Orthodox and Roman Catholic) to the recognition of homosexual “marriage” and/or same-sex unions, so the equalization proceeded with difficulty in those countries under the significant influence of the church, while in some case the authorities allowed courts to ensure certain rights in order to avoid conflicts with the Church, but also with the public opinion. That was the case with children adoption in Croatia, while the law stipulating that right in Slovenia was rejected in the referendum.

In 2021, there was an attempt to adopt the Law on Same-Sex Unions²¹ in 2021, similar to the one adopted in other former Yugoslav republics. The Proposal Draft was prepared

²¹ Interestingly, this Proposal Draft appeared at the moment when there was no influential political party on the political scene that has the advocacy for this type of marriage-like unions on its agenda. “Except for the Socialist Party of Serbia, whose attitude is not explicit, but it mentions the affirmation of LGBT population rights, and consequently the rights in the domain of family policy, the parties accept the family as a union of a man and a woman and their children” (Šuvaković, 2020, p. 55). If we compare this attitude from the Declaration of the Socialist Party of Serbia “Vision of Serbia 2020” (2014) with the warning expressed by Professor Radoš Smiljković, in 1991 at the Council for Theoretical Work of the Head Committee of the then ruling Socialist Party of Serbia, pointing as early as that time to the ideological basis and activities of the LGBT movement and its important lobbying influence in political and other spheres of the society, we can see a substantial change in the theoretical and program orientation of the Socialist Party. Such change is characteristic of the programs of other socialist and social-democratic parties, primarily in Europe, in particular those “third-way parties”, but it is impossible to avoid the question as to whether it is the only essential difference from the program principles of the right wing. Giddens claims that “homosexuals are able to raise children just as heterosexuals” (Giddens, 1999, p. 92). Other influential parties, e.g. the Serbian Progressive Party and Aleksandar Šapić’s SPAS that in the meantime merged with the Progressives, as well as United Serbia led by Dragan Marković Palma, the coalition partner of the Socialist Party, do not have a dilemma about the fact that the family is a union of a man and a woman and their children. Perhaps the explanation for this Proposal

(Proposal Draft, 2021) and sent for a public debate, but the debate had extremely negative effects so that the adoption of the law postponed, while the President of the Republic gave a statement that he would not sign it in case it was adopted because it is contrary to Article 62 of the Constitution of the Republic of Serbia that recognizes marriage as a union of a man and a woman (Vučić, 2021; see: Constitution of the Republic of Serbia, 2006). In this way, the matter was left out from the agenda for a period of time.

What is contentious regarding the willingness to enact this law and its content? First of all, willingness is the least contentious. There is no dispute that in the societies there is a certain number of people who maintain longer-standing homosexual relationships and have the need to exercise certain rights on that basis. The existence of homosexuality is definitely not good from the aspect of a collective social interest, but it cannot be denied either. However, it does not need to be affirmed. Therefore, the rights derived from the length of maintaining a homosexual relationship with the same partner are acceptable; endangering other people's rights (the rights of the majority of the population) is unacceptable. The advocates of the solutions stipulated by the Proposal Draft will definitely dispute the fact that someone's rights are threatened. However, it is not true.

Distinguishing and legalizing a "registered" from an "unregistered" same-sex union – analogously to a marital and extramarital union – the Proposal Draft defines them as a "union of family life of two persons of the same sex" (Article 2, the Proposal Draft, 2021). It is here that we already encounter a problem: the family is started through marriage (or through common-law marriage), but both marriage and common-law marriage are, according to the normative definition from the Constitution of Serbia (Article 62, Paragraph 2, Constitution of the Republic of Serbia, 2006) and the Family Law of Serbia (Articles 3 and 4 of the Family Law of the Republic of Serbia), as well as in the traditional sociological understanding of this concept are – heterosexual. Apart from marital partners, the family also includes children. The Proposal Draft insists that family life and the family are constituted through concluding a same-sex union, while varying case and adjective forms as many as 14 times in the text of the law! If we take into account the enclosed Justification of the Proposal Draft, that number reaches as many 46 times. The idea that by concluding a same-sex union "family life" is started, actually says in other words that marriage is started.

Draft should be sought in the fact that its proponent is Minister Gordana Čomić, former member of the Democratic Party, whose parliamentary list did not exceed the 3% census and ensure its presence in the Parliament, but she was still appointed the Minister for Human and Minority Rights and Social Dialogue. She probably thinks that, since she has no electoral legitimacy, she is not obliged by any political agenda of the Government. Moreover, let us remember that in the previous convocation of the Parliament, in March 2019, MP Čedomir Jovanović submitted the Draft Law on Registered Same-Sex Unions. His parliamentary list did not manage to enter the Parliament in the most recent parliamentary election either. The efforts of the politicians with no democratic legitimacy regarding the adoption of this regulation is a signal to us that real initiators of its adoption are influential foreign centres of power that impose their will and interests wherever it is possible, realizing the neoliberal ideology in the essence of this initiative. They promote the neoliberal ideology that is in the essence of this initiative, in this case through the LGBT movement and its lobbyists. That is why it is not surprising to see a great similarity between the texts of legal decisions in Croatia and Montenegro and the Proposal Draft that is in the process of discussion in Serbia.

Only because of the public opposition, constitutional and legal norms, and the attitude of traditional religious communities in Serbia, the euphemism– same-sex union is used.

First of all, if the aim of marriage is reproduction, as it has always been considered in the sociology of the family – and that is why it is a legally protected sexual relationship – it is clear that something like that is not possible in same-sex unions and homosexual marriages. The laws of biology are unrelenting in that respect. The only possible thing in what is considered a marriage substrate is the satisfaction of (homo)sexual needs of partners. However, heterosexual needs are not protected for their sake either, but for the sake of „creating progeny” (Milić, 2007, p. 117). Accordingly, the key requirement for the creation of marriage – having children is not fulfilled either in the case of same-sex unions or in the case of homosexual marriage. Neither marriage nor the family can derive from such relationships.

The “product” of marriage (or common-law marriage) is the creation of kinship – first, of a blood relationship between parents and their children, and then, directly and indirectly, of patrilineal and matrilineal relations between children and other relatives. It is clear that the so-called “homosexual marriage” or “same-sex union” cannot create blood relations. Besides the blood relationship, marriage (even the one with no children, for any reason) always creates an in-law relationship. It is custom-based and regulated. An in-law relationship in same-sex unions (or in “homosexual marriage”) is almost inconceivable in Serbia, and probably in many other parts of the world as well, although the proponent of the Proposal Draft acts as if it is possible, and regulates it in relation to such unions. Why is an in-law relationship inconceivable? Namely, it is based on customs, while same-sex unions are not customary in the traditional way of life, but a product of social engineering (Šuvaković, 2014). Therefore, the only kind of “relationship” that can be created through such unions is the legal one between partners. Some other forms of legal relationships are certainly possible, if permitted by the lawmaker, e.g. adoptive relationship or even some forms of “unrelated families” (see Mladenović, Panov, 2003, p. 65). As we have already stated, the enactment of the law on same-sex unions (same-sex life partnership) is, as a rule, followed by the law on homosexual marriage or the interpretation of the law on same-sex unions (same-sex life partnership) that, mostly citing the principle of non-discrimination²², permitted child adoption. Regarding “unrelated families”, they could be permitted to these unions pursuant to Article 54 of the Proposal Draft regulating the “rights from the domain of social and children’s protection”.

The essential family function is socialization. Who is socialized? Children. Neither a same-sex union nor homosexual marriage can create a family with children in a natural manner. As we have already explained, biology prevents them from having children in such type of a relationship (not outside it, but that is another issue). Since they cannot children in a natural way, it is clear that this family function is omitted in their case.

²² This is completely wrong understanding of the concept of discrimination, in fact consciously wrong in order to achieve the set goal: equalization of homosexual unions (regardless of the term used to denote them) with marriage and the family. That is possible I situations when in *the same legal situations* it is proceeded in legally different manners. Since the proponents themselves (although not essentially, as we have already said) distinguish same-sex unions from marriage, it is clear that there can be no discrimination in question because one legal institute ensures one type of rights, and the other – a different type of rights.

It is indisputable that these unions can perform, apart from the sexual function, the economic function as well, in the same manner as in marriage and the family.

The proponent of the Proposal Draft ignores all this and equalizes same-sex unions with the family, even resorting to sarcasm in the Justification, saying that “on the contrary, the family is strengthened as an institution by providing legal stability and advantages of family life to a larger number of people”. This is an obvious thesis replacement because a sex couple is declared to be a family! As we have shown, the foundation of this union is the satisfaction of partners’ sexual needs in a certain manner, and not reproduction, creation of family relationships, socialization, as the main functions of the family. Through empirical data the fact is also confirmed that even where homosexual “marriage” and/or same-sex unions are recognized, they last shorter and are more often broken up, which is explained by Antonić as higher promiscuity, particularly among male homosexuals (Antonić, 2014, pp. 173-174), while the authors advocating the legalization of these unions explain it as a consequence of the “privileges” enjoyed by married couples (Mrščević, 2009, p. 82). Furthermore, in the Justification the proponent also claims that same-sex unions are the “legal recognition of ‘otherness’, i.e. the legalized right to being different, the right not only to the tolerated ‘otherness’, but also ‘otherness’ that is legally actively protected”. This is nothing else but the distortion of facts and an ideological mantra that is repeated ever since the emergence of this initiative. How can something *same* (sex) be a symbol of *otherness*? The term itself clearly indicates that they are not recognized any otherness or dissimilarity, but there is an attempt to recognize them the same, while claiming the exact opposite for the purpose of deception. In general, the Proposal Draft of the Law on Same-Sex Unions is full of inconsistencies, which is not surprising since it tries or, in fact, create, the phenomena as the result of the most direct social engineering. For example, there is a provision that “gender identity should be respected” (Article 4, Paragraph 2, Proposal Draft, 2021), while Article 9 of the Proposal Draft stipulates that a same-sex union cannot be concluded if partners are of “different sex”. How is gender identity respected in that case? Are two partners of different sex unable to feel that they are of the same gender? There are theoreticians in sociology who believe that sex and gender are not the same, and that gender is formed by socialization and culture. “Gender is related to socially constructed concepts of masculinity and femininity; it is not necessarily the product of someone’s biological sex” (Giddens, 2007, p. 117). Moreover, the problem also arises in relation to transsexual persons, since the Proposal Draft stipulates that concluding this union is an obstacle if partners are “of different sex”. Which sex will be taken into account in that case as grounds for decision-making: the one written in the birth certificate or the other one, changed through medical assistance? And will that union cease to exist by the medically performed sex change?

Why does the family enjoy social protection?

“Family, mother, single parent and child enjoy special protection in the Republic of Serbia, in compliance with the law” (Article 66, Paragraph 1 of the Constitution of the Republic of Serbia, 2006). “The family enjoys special protection of the state” (Article 2, Paragraph 1 of the Family Law of the Republic of Serbia, 2005). Both in the text of its Constitution and its Family Law, Serbia has chosen to provide special protection to the

family. Such option is not specific only to us, but appears in comparative constitutionality in a larger number of constitutional texts after World War Two (see Mladenović, Panov, 2003, p. 66). A question arises why the state chooses to provide special protection only to one social group – the family, and not any other social group, e.g. fan groups, fishermen etc.

The answer to this question will first be sought from the lawmaker. The Justification for the necessity of enacting the current Family Law of Serbia (Proposal of the Family Law of Serbia, 2005, p. 100) states unambiguously:

“Family-related matters are very important in a catalogue of matters of legal policy in general. In economical, educational, social and emotional way – as well as in many other ways – the family structure and family relations affect the society. The satisfaction of the basic necessity in every individual’s life – the necessity for human contact and formation of the man as a human being – cannot be conceived without the family. In that way, the family is related to the society and the individual more and better than any other social group” (Proposal of the Family Law of Serbia, 2005, p. 100).

In short, the lawmaker has established that the family “*more and better* than any other social group” (italicized by U. Š.) constitutes a relationship between the individual and the society, and that is realized in above-listed and other ways. In any case, this attitude to the family also constitutes Serbia’s international obligation, since the Convention on the Rights of the Child, adopted by the UN General Assembly in 1989, in its preamble acknowledges that the States Parties are convinced that “the family, as the fundamental group of society and the natural environment for the growth and well-being of all its members and particularly children, should be afforded the necessary protection and assistance so that it can fully assume its responsibilities within the community” (UN Human Rights, 1989).

Sociologically seen, the family is a primary and multifunctional social group. Within it, different social functions are performed, and at least some of the functions we have already listed are historically most successfully and in the best interest of the society performed within the family: reproduction, socialization and creation of family relationships.

The first function ensures the biological continuation of humanity and thus of each specific nation and society. That is why the Constitution of the Republic of Serbia stipulates that “the Republic of Serbia shall encourage the parents to decide to have children and assist them in this matter” (Article 63, Paragraph 2, Constitution of the Republic of Serbia, 2006). This constitutional provision indicates the importance attributed to parenthood and procreation that cannot be realized in family-like homosexual unions. In that context, theoreticians also indicate that reproduction is a measuring element of human progress. There is progress in “the society with the increasing production of people, i.e. the increasing number of people...” (Lukić, 1995, p. 349). Therefore, without human reproduction there is no human (i.e. social) progress either. Indeed, let us imagine a society in which everyone would be homosexual. Its existence would be limited by the length of life of the current generations since there would be no reproduction. In a relatively short period of time, such society would come to an end.

Although today there are institutions for institutional socializations, the primary socialization is most successfully performed within the family. That is understandable too: family upbringing is performed on the conditions of love and emotions between children

and parents. The family is not an “impersonal”, alienated institution, bureaucratically same to everyone, but a union that is dedicated to the child born within it. The child grows up in relation to his/her parent models – mother and father. All attempts to replace these terms by impersonal and alienated *first parent* and *second parent* are an open assault against the family, its values and children’s right. Mom is neither the first nor the second parent; it is the woman who gave birth and breast-fed her child (Latin *mamma* – breast). It is certainly possible to substitute breastfeeding with different options available nowadays, but natural mother’s milk is the best nutrition for the child. Of course, it is also possible for a family to consist only of the spouses who do not become fathers and mothers. There are various reasons for it: from biological inability to a conscientious decision about not desiring children, which can be seen as nothing but a form of totally expressed, selfish individualism (cf. Bauman, 2009, pp. 58-61).²³ However, those who want children but are unable to have them, can adopt them. The starting point here is also the attitude that for children it is best to grow up in the family environment. That is why it is stipulated that “the state shall be under the obligation to provide adequate protection *in the family environment* to child without parental care whenever it is possible” (italicized by U. Š., Article 6, Paragraph 6 of the Family Law of the Republic of Serbia). It is further stipulated that adopters can be spouses or common-law partners, i.e. “a spouse or a common-law partner of the child’s parent” and, only exceptionally, this right may be conferred to a person living alone, with a special approval by the relevant minister (Article 101 of the Family Law of the Republic of Serbia). Since both the family and common-marriage unions in Serbia are by definition heterosexual, it is clear that the lawmaker believed that for children’s growing up and personality socialization is optimal if children grow up in an environment that structurally imitates the natural family.

Finally, through creating the family, blood relations are developed (as well as those imitating them based on the adoptive relations), including other types of relationships, which connect people on more solid foundations, creating and expanding groups of relatives. It is in periods of crisis, such as the current situation caused by the COVID-19 pandemic, that the family has once again assumed some of the functions of institutional socialization (see Pejević, Fehratović, 2021), while other studies have shown the changes occurring in family practices that have already been modified towards greater egalitarianism within the family, greater participation of the father/husband (common-law male partner) in doing housework and in children upbringing (Čikić, Bilinović Rajačić, 2020). Reviving kinship ties and intensifying relations with relatives has been observed earlier too, particularly in crisis-stricken societies.

„The importance of kinship relations in East European countries is greater if a country is poorer. These family networks and relations provide, just as in the West, the identity, the sense of continuity in the unsteady world, and emotionality; what is more, it is also basic material support to the kinship line. Here the family plays its full role of a bastion and a defence wall... towards the state with an unsteady democracy and a very low budget” (Segalen, 2009, p. 481).

²³ “In our time, children are the ‘greatest treasure’ – they are no longer a source of economic benefits, but of huge expenses” (Giddens, 1999, str. 93)

Increasing family solidarity and strengthening relations in a broader circle of kinship in the times of crisis actually point to the importance of the family as a union, in Tënnies's perception of this concept. In the highly individualized neoliberal world, it is difficult to find a social group with such level of solidarity and soundness of mutual relationships as in the case of the family. That fact, from the perspective of the society, contributes to its stabilization, whereas this used to be much more important in the past than in modernity, when Euro-American families are contracted to the parental couple with children.

Therefore, the answer to the question from the heading is: the society should particularly protect the family because it performs irreplaceable functions that are in the best social interest: the biological reproduction function, the function of young generation socialization, and the function of establishing and extending kinship relations. No other social group performs the functions of such relevance to the society as a whole. Enjoying special social protection, the family is simultaneously a "partner" of the society: by performing its functions, particularly the socialization one, it acts in a pro-systemic manner, because children's upbringing occurs in line with the existing moral norms and applicable social and cultural patterns.

Every man's right is limited by other people's rights.
Children are people too!

In the text so far, in our opinion, a serious question stands out and needs to be discussed. It is the comparison between the legitimization of the rights of homosexual unions (marriage, same-sex unions, same-sex life partnerships) and children's rights.

This question arises for two reasons: general-social and specific-children ones. In the first respect, legalization, legitimization, and in particular promotion of homosexuality and unions based on it cause direct harm to the general-social interest – creating progeny. This is especially important in the societies with a long-term stabilized low rate of fertility, of 1.8 children per woman (Rašević, 2018, p. 27). This is the case with the Serbian society which has had a continuously negative natural growth since 1992: in 1992 – 6,598 people, and in 2017 reaching as many as 38.8 thousand people (Penev, Predojević Despić, 2019, p. 1185, p. 1186)²⁴. The researchers point to the possibility of this rate declining ever further, and as the causes of this trend since 2000 they mark "the strengthening of individualism, an aspiration towards self-realization, *modified family, different partner relations* (italicized by U. Š.), insistence on the quality of life and the quality of child's life and, on the other hand, a developed aspiration towards consumption and spare time" (Rašević, 2018, p. 31). Accordingly, it is clear that harm is done to social interest by protecting those sexual relationships that are not and cannot be aimed at having children.

Another and a much more complex problem is the request to allow any form of taking care of children to same-sex unions. If in the name of human rights the recognition

²⁴ "There are visible disparities at work, the feminization of cities and the masculinization of villages. There is an increasing number of persons who do not get married or have children in their fertility period. Villages are becoming empty and, apart from the elderly, there is an increasing number of unmarried men in them" (Mitrović, 2018, str. 20).

is requested of the right to sexual unions of same-sex persons, then in the name of those very rights, there must also be protection of the rights of the child that may only be treated in such type of unions. As children in these unions cannot be born in a natural way, they must be adopted. The problem is in the following: if a lesbian couple adopts a child, that child will have three mothers (two adoptive ones and one natural mother who gave birth to him/her) and one father; if this couple opts for artificial insemination, the future child is deprived of the right to know who his/her father is (since in those situations paternity cannot be determined). On the other hand, if it is a gay couple, the child will have three fathers (the two adoptive ones and one birth father) and one (birth) mother! This is already enough to understand that the child is placed into an unnatural situation. In addition, the above-mentioned Convention on the Rights of the Child in its preamble immediately insists that “the child, for the full and harmonious development of his or her personality, should grow up in a family environment, in an atmosphere of happiness, love and understanding (UN Human Rights, 1989), and it is unambiguously clear that a homosexual union cannot be considered a “family environment”, no matter how much that specific couple has and shows emotions towards the child. This is also true because it is emphasized that the family is a “natural environment for the growth and well-being of all its members *and particularly children* (italicized by U. Š.)”. No type of marriage-like and family-like homosexual union can constitute *a natural environment* for children, at least for biological reasons. One of the child’s rights is to know who his or her parents are (Article 7, UN Human Rights, 1989), regardless of the child’s age (Article 59, Paragraph 1 of the Family Law of the Republic of Serbia). Even when a family adopts a child, it establishes legally defined parental relations and, as a rule, tries to prevent the child from discovering his or her biological parents. How can the child exercise that right in a situation when it is obvious that the adopters only imitate parents and when, at least to the same extent as the adoptive families, they are unwilling to let the child find out about his or her biological parents? Certainly, it is possible to have the situation when one biological parent of the child has entered a marriage-like homosexual union and now his “partner” wants to adopt a child. In that case, we also have the situation in which the child has one extra parent. Namely, there will always be a natural, birth parent, while it is realistic to assume that his former spouse/partner who entered a form of marriage-like homosexual union will not be willing to cooperate with the child’s biological parent or willing to enable the child’s relationship with that parent, which once again violates the child’s rights (Article 9, Paragraph 3 of the UN Human Rights, 1989; Article 61, Paragraph 1 of the Family Law of the Republic of Serbia). The Proposal Draft of the Law on Same-Sex Unions of Serbia even stipulates that “everyday decisions about the child living with the parent in a same-sex union can also be made by the partner who is not the child’s parent, with the consent of the partner who is the child’s parent and in the child’s best interests” (Article 37, Paragraph 2, Proposal Draft, 2021). In that way he, *de facto*, acquires the elements of parental rights even without formal adoption, despite the fact that the child’s biological parent is alive and known to the child!

A separate question is “having a child” with the mediation of surrogate mothers. Serbian regulations are clear in that respect: in the event of biomedically assisted conception, mother of child is the woman who gave birth to the child, and in the event of a donor

egg, “the donor’s maternity may not be established” (Article 57 of the Family Law of the Republic of Serbia). In this situation, mother’s husband or common-law partner shall be considered the father of child, provided he has granted written consent to the procedure of biomedically-assisted fertilization, while in the event of a donor’s semen cells, the donor’s paternity may not be established (Article 58 of the Family Law of the Republic of Serbia). These solutions are important because they prevent trading with childbirth, which equally contentious from the moral aspect as child trafficking. Furthermore, a surrogate mother also transfers part of her genetic material to the child so that she, despite being willing to be pregnant with the child conceived by artificial combination of someone else’s female eggs and male semen – without her participation in it – still affects the foetus developing in her. In these situations, the child has at least two mothers: the one who gave birth to him or her, and the one who paid the former woman to give birth to the child and give the child to her. The situation would be the same if a gay couple was allowed to engage a woman as a surrogate mother for the purpose of “procreation”. The child will never find out about his/her biological mother and that is again the violation of the child’s rights guaranteed by the Convention (Article 7, UN Human Rights, 1989) and the Constitution of Serbia (Article 64, Paragraph 2 of the Constitution of the Republic of Serbia, 2006).

Finally, it is clear that socialization and upbringing of children cannot proceed in the same manner in the family and in family-like homosexual unions, and that the results of their occurrence in the environment that does not look like a family environment cannot be identical to those in family. Antonić (2014, pp. 88-93) gives an overview of a number of empirical studies that support the thesis about the social environment having a substantial influence on the child’s future sexual orientation, i.e. that sexual orientation is not an exclusive result of biological predestination. A question arises as to what social interest is. To socialize the child in the best environment possible for him or her – the family, or at the expense of the child’s right to socialization in a natural environment in which the function is performed – the family, such activity allows family-like homosexual unions that cannot perform such function in compliance with the natural order, and only for the sake of exercising their “right” (which is actually not a right) not to be discriminated regarding child care? There is no dilemma as to what answer to this question is correct.

“It is not only a matter of prejudice to feel that a motherless or fatherless child is deprived of a specific constituent of love and care, and it that this cannot leave a certain trace on the child’s psychological condition and social perspectives... Father and mother, or male and female parts of the couple, raise children in different yet complementary ways” (Antonić, 2014, p. 139).

Towards the conclusion

The matter of homosexual marriage and homosexual unions is an ideologically imposed matter. The cause should be sought in the need of the American liberal establishment to open up a debate about the matter that does not threaten the order (at least not on a short-term or long-term basis), avoiding it where it is dangerous to the capitalist system (social stratification, racial, religious and ethnic discrimination etc.). On the other hand,

classifying this in the agenda of “human rights”, traditional societies are destabilized because the unions and/or institutions existing for millennia are brought to question. This constitutes the clash not only with the majority public opinion trends in those societies, but also an open assault on the values promoted by Christianity for a little more than two millennia.

Needless to say, since the LGBT movement has acquired the right of the citizenship in one part of the world, its other requirements cannot be completely ignored, particularly because there is a clear knowledge about the existence of people with a homosexual orientation. That is why the resolution of this matter should be approached quite scrupulously, while protecting the rights of all, and not only of some citizens.

In that respect, we advocate the opinion that there can be no essential revision of the concepts of marriage and the family. Heterosexuality is their essential characteristic, while the family is the most natural union in which children are socialized. What is referred to as homosexual marriage or same-sex union (same-sex life partnership) cannot be equalized in the rights deriving from family life and marriage, simply because they are essentially different from them: they rely on homosexual relationships; they are created solely for the purpose of satisfying (homo)sexual needs of two persons; they cannot perform the reproduction function, and that is why they are unfit for the performance of a socialization function – all these being characteristic of marriage and the family. Therefore, these are new phenomena *sui generis* and should be perceived as such.

Moreover, in line with the principle that every man's rights are limited by other people's rights, children's rights must also be considered. Sexual unions that cannot perform the reproductive function at the same time cannot be suitable for children adoption or biomedically assisted insemination. Children have nothing to find in such types of unions. The argument that there are heterosexual marital (or common-law) couples with no children is not worthwhile because in the case when heterosexual couples adopt children, they can convincingly imitate a natural family relationship. It is not the case with homosexual unions.

There is no social interest whatsoever in protecting marriage and the family in the same way as homosexual marriage-like and family-like unions. Marriage and the family perform extremely important social functions (from the regulation of sexual intercourse, through reproduction and socialization to pro-systemic stabilization and establishment of blood and other kinship relations), which is not the case with the latter: they have no social function except for satisfying their own sexual needs. If they satisfy those needs in the same manner on a relatively longer-term basis, it will be necessary to find a model that would guarantee their corresponding rights and obligations in compliance with that fact.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, S. (2014). *Power and Sexuality: Sociology of the Gay Movement*. Pale: Sociološko društvo Republike Srpske [In Serbian]
- Batut (2009). Youth Health In Serbia: final report. Beograd: Institut za javno zdravlje “Milan Jovanović Batut”. Available at: https://www.batut.org.rs/download/publikacije/zdravlje_mladih.pdf [In Serbian]
- Bauman, Z. (2009). *Liquid Love*. Novi Sad: Mediterran Publishing [In Serbian]

- Bobić, M. (2010). Partnership as a family subsystem. In: A. Milić, S. Tomanović, M. Ljubičić, N. Sekulić, M. Bobić, V. Miletić Stepanović, D. Stanojević *Time of Families: A Sociological Study of Family Transformation in Modern Serbia* (115–146). Beograd: Čigoja štampa, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu [In Serbian]
- Clinton. H. R. (December 6, 2011). Secretary of State Clinton Human Rights Day Speech – Free and Equal In Dignity and Rights. Geneva: US Mission to International Organizations. Available at: <https://geneva.usmission.gov/2011/12/06/free-and-equal/>
- Constitution of the Republic of Serbia (2006). *Službeni glasnik RS* 98/2006. Available at: https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.htm [In Serbian]
- Čikić, J., Bilinović Rajačić, A. (2020). Family Practices during the Pandemic and the State of Emergency: The Female Perspective. *Sociološki pregled* 54 (3), 799–836. DOI: [10.5937/socpreg54-27595](https://doi.org/10.5937/socpreg54-27595)
- Čović, A. (2015). Experience of LGBT parents and their children: The results of longitudinal studies. *Sociološki pregled* 49 (4), 399–418. DOI: [10.5937/socpreg1504399C](https://doi.org/10.5937/socpreg1504399C) [In Serbian]
- Engels, F. (1979). *The Origin of the Family, Private Property and the State*. Beograd: Prosveta [In Serbian]
- Family Law of the Republic of Serbia. *Službeni glasnik RS* 18/2005, 72/2011 i dr. zakon, 6/2015. Available at: https://www.paragraf.rs/propisi/porodicni_zakon.htm [In Serbian]
- Giddens, A. (1999). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Zagreb: Politička kultura [In Croatian]
- Giddens, A. (2005). *Runaway World*. Beograd: Stubovi kulture [In Serbian]
- Giddens, A. (2007). *Sociology*, 4th edition. Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu [In Serbian]
- Golubović, Z. (1981). *The Family as a Human Community*. Zagreb: Naprijed [In Serbian]
- Jugović, A. (2020). *Socially Vulnerable Groups: Perspectives and Policies*. Beograd: Partenon, Zavod za udžbenike [In Serbian]
- Karadžić, V. S. (1818/1987). *The Serbian Dictionary*. In: P. Ivić (ed.) *The works of Vuk Karadžić*. Beograd: Prosveta, NOLIT [In Serbian]
- Marković, D. Ž. (2001). *General Sociology*. Niš: DIGP “Prosveta”; Beograd: IŠP Savremena administracija, a.d. [In Serbian]
- Marković, M. (1994). *Dialectical Theory of Meaning*. Beograd: BIGZ, Geness štampa, Prosveta, SKZ [In Serbian]
- Marković Savić, O. (2020). Crisis and Organised Control: The COVID-19 Pandemic and Power of Surveillance. *Sociološki pregled* 54 (3), 647–669. DOI: [10.5937/socpreg54-27977](https://doi.org/10.5937/socpreg54-27977)
- Matica srpska, Matica hrvatska (1969). *Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language*, book 3, K–O. Novi Sad: Matica srpska; Zagreb: Matica hrvatska [In Serbian]
- Matica srpska, Matica hrvatska (1971). *Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language*, book 4, O–P. Novi Sad: Matica srpska; Zagreb: Matica hrvatska [In Serbian]
- Matica srpska, Matica hrvatska (1976). *Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language*, book 6, S–Š. Novi Sad: Matica srpska; Zagreb: Matica hrvatska [In Serbian]
- Milić, A. (2007). *Sociology of the Family: Critique and Challenges*. Beograd: Čigoja štampa [In Serbian]

- Milić, A. (2007a). Family. In A. Mimica, M. Bogdanović (eds) *Sociological Dictionary*. Beograd: Zavod za udžbenike [In Serbian]
- Milivojević, S. (2014). Changes in Modern Family Life and the Transformation of the Family and Family Life in Serbia. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* 44 (3), 241–253. DOI: [10.5937/zrffp1403241M](https://doi.org/10.5937/zrffp1403241M) [In Serbian]
- Mitrović, Lj. (2018). The Demographic Question As The Key Existential, Developmental And National Question. In Lj. Mitrović (ed) *The Population Of South-Eastern Serbia: Demographic Problems Of South-Eastern Serbia And The Prospect Of Creating The National Strategy And Policy To Increase Birth Rate* (9–24). Niš: SASA – Branch of Niš, University of Niš – Faculty of Philosophy – Center for Social Research. Available at <https://www.ogranaknis.sanu.ac.rs/wp-content/uploads/2019/02/demografija2018cw.pdf> [In Serbian]
- Mladenović, M. (1995). *Basics of Sociology of Family*. Beograd: IP Zavet [In Serbian]
- Mladenović, M., Panov, S. (2003). *Family law*. Beograd: Dosije [In Serbian]
- Mršević, Z. (2009). *Towards a Democratic Society – Same-Sex Families*. Beograd: Institut društvenih nauka. Available at: https://www.idn.org.rs/biblioteka/ZMrsevic_/stopolne_porodice_2009.pdf [In Serbian]
- Naldini, M., Solera, C. (2020). Introduzione. Cambiano le famiglie, cambiano le istituzioni? *La Rivistadelle Politische Sociali* (1), 7–18. <http://hdl.handle.net/2318/1739968> [In Italian]
- Notaires de France (2021). Cohabitation. Available at: <https://www.notaires.fr/en/couple-family/cohabitation>
- Ombudsman (2017). Special Report of the Ombudsman about the Reproductive Health of Roma Women with Recommendations. Beograd: Zaštitnik građana. Available at: <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/5536/Posebaj%20izvestaj%20ZG%20Rep%20zdravlje%20Romkinja%2011.pdf> [In Serbian]
- Pajević, A., Fehratović, M. (2021). Evaluation of the “Kindergarten from Home” programme during the COVID-19 pandemic. *Nastava i vaspitanje* 70 (2), 189-204. DOI: [10.5937/nasvas2102189P](https://doi.org/10.5937/nasvas2102189P)
- Partnership Law of the Republic of Slovenia (2016). *Uradni list RS*, št. 33/16. Available at: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7434> [In Slovenian]
- Penev, G., Predojević Despić, J. (2019). The population change in Serbia in the post-Yugoslav period (1991–2017): Significant demographic aspects. *Sociološki pregled* 53 (3), 1183–1216. DOI: [10.5937/socpreg53-21902](https://doi.org/10.5937/socpreg53-21902)
- Petrašević, T., Duić, D., Bujan, E. (2017). The Rights of Same-Sex Couples in the European Union with a Special Emphasis on the Republic of Croatia. *Strani pravni život* 61 (3), 145–169. Available at: <https://www.stranipravnizivot.rs/index.php/SPZ/article/view/525/514> [In Serbian]
- Petrović, M. (2011). Changes of Marital Behaviour and Family Patterns in Post-Socialist Countries: Delayed, Incomplete or Specific Second Demographic Transition? *Stanovništvo* 1/2011, 53–78. DOI: [10.2298/STNV1101053P](https://doi.org/10.2298/STNV1101053P) [In Serbian]
- Prokić, B. S. (2014). *Love and Sex*. Niš: MB Grafika [In Serbian]
- Proposal Draft of the Law on Same-Sex Unions of the Republic of Serbia. (2021). Available at <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/080321/080321-vest18.htm> [In Serbian]

- Proposal of Family Law of Serbia (2005). Available at: http://www.pravovojvodjanska.edu.rs/wp-content/uploads/2015/04/%D0%9F%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%98_%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D.pdf
- Rašević, M. (2018). Childbearing Crisis in Serbia: More Recent Insights. In: V. Kostić, S. Đukić Dejanović, M. Rašević (eds) *Towards a better demographic future of Serbia* (24–51). Beograd: SASA, Institut društvenih nauka. Available at: http://www.idn.org.rs/biblioteka/Ka_boljoj_demografskoj_%20buducnosti_Srbije.pdf
- Same-Sex Life Partnership Act of RC (2014). *Narodne novine* 92/14, 98/19. Available at: <https://www.zakon.hr/z/732/Zakon-o-%C5%BEivotnom-partnerstvu-osoba-istog-spola> [In Croatian]
- Same-Sex Life Partnership Act of RM (2020). *Službeni list Crne Gore* 67/2020. Available at: <https://me.propisi.net/zakon-o-zivotnom-partnerstvu-lica-istog-pola/> [In Serbian]
- Same-Sex Marriage around the World (2019, October 28). Available at: <https://www.pew-forum.org/fact-sheet/gay-marriage-around-the-world/#top>
- Segalen, M. (2009). *Sociologie de la famille*. Beograd: CLIO [In Serbian]
- Service-public (2021). Pacte civil de solidarité (PACS). Available at: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/N144> [In French]
- Sjursen, H. (2012) A certain sense of Europe?. *European Societies* 14(4), 502–521, DOI: [10.1080/14616696.2012.724576](https://doi.org/10.1080/14616696.2012.724576)
- Socialist Party of Serbia (2014, December 14). *SPS Program Declaration “Vision of Serbia 2020”*. Beograd: Glavni odbor SPS. Available at: <https://www.sps.org.rs/wp-content/uploads/2016/07/Programska-deklaracija-Vizija-Srbije-2020.pdf> [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2013). Marriage and Family in Transition. In: M. Krstić (ed.) *Individual, Family, Society in Transition* (155–172). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at: <https://drive.google.com/file/d/1XKaFqM8vFKbe-MRez72vbNUT0K3gF6SDY/view> [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2014). Researching New Social (Political) Movements As Protagonists of Social Engineering. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* 44 (2), 453–465. DOI: [10.5937/zrffp44-6763](https://doi.org/10.5937/zrffp44-6763) [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2020). Family through Program Positions of the Political Parties in Serbia: An Overview of the Second Decade of the 21st Century. *Srpska politička misao* 3/2020, 43–61. <https://doi.org/10.22182/spm.6932020.2> [In Serbian]
- Tomanović, S. (2019). What we talk about when we talk about family?: Concept in context. *Sociologija* 61 (3), 301–322. <https://doi.org/10.2298/SOC1903301T> [In Serbian]
- UN Human Rights (1989). *Convention on the Rights of the Child*. Available at: <https://www.ohchr.org/EN/professionalinterest/pages/crc.aspx>
- Vučić, A. (2021). Vučić: I cannot sign the Law on Same-Sex Partnership. *RTS*, May 1st. Available at: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/4355946/vucic-is-topolne-zajednice-izbori-2022.html>